

Sûfî Şâirin Ehl-i Beyt Sevgisi: Arapgirli Ali Baba Rûmî Örneği

Selim ÜMÜTLÜ | orcid.org/0000-0001-8667-955X | selimumutlu53@gmail.com

Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, Çorum, Türkiye

<https://ror.org/00jga9g46>

Öz

Arapgirli Ali Baba Rûmî, tezkirelerde ve diğer biyografik kaynaklarda hakkında bilgi bulunmayan bir şairdir. Onun günümüze ulaşmayı başarabilen tek eseri *Dürrü'l-fu'âd ve şeyhü'l-irşâd*'dir. Bu eserde yer alan bilgilere göre şair, 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında, taşra denilebilecek bir muhitte ömür sürmüş bir Kâdirî şeyhidir. Şiiri bir irşad vesilesi olarak gören şair, muhataplarına Kâdiriyye'nin efdal ve ekber tarikat olduğu düşüncesini aşılamaaya çalışmıştır. Bu amaçla kaleme aldığı *Dürrü'l-fu'âd*, 9526 beyitten oluşan bir mesnevi olmasının yanı sıra bünyesinde pek çok müstakil manzumeyi ve çoğunluğu Arapça olmak üzere pek çok kaynaktan alınmış nakilleri de barındıran bir eserdir. Eserde; bir mürşide intisap etmenin gerekliliği, cehrî (sesli) zikrin mübah oluşu, salıkların yapması gereken yahut kaçınması gereken davranışlar, halkın zihnini bulandıran birtakım toplulukların yergisi gibi pek çok konu nasihat-amiz bir üslupla ele alınmıştır. *Dürrü'l-fu'âd*'ın zengin muhtevası içinde dikkat çeken konulardan biri de Ehl-i Beyt sevgisidir. Şair, eserinin pek çok yerinde umumi olarak Ehl-i Beyt sevgisinden bahsettiği gibi hususi olarak Ehl-i Beyt'i oluşturan fertlere duyduğu muhabbeti de dile getirmiştir. Eserde Ehl-i Beyt ve onların soyundan gelen on iki imam hakkında yazılmış 13 manzume mevcuttur. Bu çalışmada, öncelikle Arapgirli Ali Baba Rûmî'yi Ehl-i Beyt konusuna yönelten sebepler irdelenecek, akabinde *Dürrü'l-fu'âd*'da yer alan Ehl-i Beyt konulu beyit ve manzumeler belirlenen başlıklar dahilinde incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Mesnevi, Ehl-i Beyt, Ali Baba Rûmî, *Dürrü'l-fu'âd*.

Atıf Bilgisi

Ümütlü, Selim. "Sûfî Şâirin Ehl-i Beyt Sevgisi: Arapgirli Ali Baba Rûmî Örneği". *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi* 11/2 (Temmuz 2025), 482-528. DOI: 10.69576/ihya.1621420

Geliş Tarihi	16 Ocak 2025
Kabul Tarihi	5 Nisan 2025
Yayın Tarihi	20 Temmuz 2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu makale 08.11.2024 tarihinde Hitit Üniversitesi LEE İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında Doç. Dr. Seydi Kiraz danışmanlığında tamamlanan “Arapgirli Ali Baba Rûmî'nin Dürrü'l-Fu'âd ve Şeyhü'l-İrşâd'ı (İnceleme, edisyon kritikli metin, indeks)” adlı doktora tezinden üretilmiştir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Bildirim	ihyajournal@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. Yazıların içeriğinden yazarlar sorumludur. Bu dergide yer alan yazılarda ifade edilen görüş ve değerlendirmeler, yazarlarının kişisel fikirlerini yansıtır; derginin kurumsal görüşü olarak kabul edilemez. Makale içeriklerinin bilimsel ve hukuki sorumluluğu tümüyle yazarlara aittir; dergi editörleri ve yayın kurulu bu konuda herhangi bir sorumluluk üstlenmez.

Sufi Poet's Love For The Ahl al-Bayt: The Example Of Ali Baba Rûmî

Selim ÜMÜTLÜ | orcid.org/0000-0001-8667-955X | selimumutlu53@gmail.com

Dr., Ministry of National Education, Çorum, Türkiye

<https://ror.org/00jga9g46>

Abstract

Arapgirli Ali Baba Rûmî is a poet about whom there is no information in tezkires and other biographical sources. His only surviving work is *Durr al-fu'âd and sheikh al-irshâd*. According to the information in this work, the poet was a Qādirî sheikh who lived in a provincial neighbourhood at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries. Seeing poetry as a means of guidance, the poet tried to instil in his interlocutors the idea that the Qādiriyya was the most superior sect. For this purpose, he wrote *Durr al-fu'âd*, which is a masnavi of 9526 couplets, as well as a work that contains many detached verses and quotations from many sources, mostly in Arabic. In the work; many subjects such as the necessity of being initiated into a murshid, the sanctity of jahrî (vocal) dhikr, the behaviours that saliks should do or avoid, and the condemnation of certain groups that muddy the minds of the people are discussed in an advice-pious style. One of the noteworthy topics in the rich content of *Durr al-fu'âd* is the love of Ahl al-Bayt. In many parts of the work, the poet mentions the love of Ahl al-Bayt in general and expresses his love for the members of Ahl al-Bayt in particular. The work contains 13 verses about Ahl al-Bayt and the twelve imams from their descendants. In this study, firstly, the reasons that led Ali Baba Rûmî of Arapgirli to the subject of Ahl al-Bayt will be questioned, and then the couplets and verses on Ahl al-Bayt in *Durr al-fu'âd* will be examined under the determined headings.

Keywords: Sufism, Mathnawi, Ahl al-Bayt, Ali Baba Rumi, Durr al-Fu'ad.

Citation

Ümütlü, Selim. "Sufi Poet's Love For The Ahl al-Bayt: The Example Of Ali Baba Rûmî". *İhya International Journal of Islamic Studies* 11/2 (July 2025), 482-528. DOI: 10.69576/ihya.1621420

Date of Submission	16 January 2025
Date of Acceptance	5 April 2025
Date of Publication	20 July 2025
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	This article is derived from his PhD dissertation entitled ' <i>Durr al-Fu'âd and Sheikh al-Irshâd of Arapgirli Ali Baba Rûmî (Analysis, critical text, index)</i> ', completed on 08.11.2024 at Hitit University LEE Department of Islamic History and Arts under the supervision of Assoc. Dr. Seydi Kiraz. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	ihyajournal@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 . The views and opinions expressed in the articles published in this journal are solely those of the authors and do not reflect the official position of the journal. The authors bear full scientific and legal responsibility for the content of their articles; the editors and the editorial board assume no responsibility in this regard.

Extended Abstract

Some Sunni poets with Sufi identities did not see any harm in acting in accordance with the views expressed by Shiite circles regarding the Ahl al-Bayt; Within this concept, they mostly considered the five people whom the Prophet took under his cloak with him, and sometimes they also included the nine imams who came after Hazrat Hussein. Sufi figures attributed some mystical/symbolic meanings to "putting on a cloak/cardigan" and it can be thought that the fact that imams are a bridge in the chain of sects believed to come from the Prophet was effective in the formation of the "Ahl al-Bayt" perception in question. One of the poets who acted with this understanding was Arapgirli Ali Baba Rûmî, who lived at the end of the 19th and the beginning of the 20th century. Ali Rûmî, a Qâdirî sheikh, included many poems about the love of Ahl al-Bayt in his work titled *Durr al-fu'âd and sheikh al-irshâd*, which he wrote in order to warn his disciples and companions on various issues and to guide them. How the concept of Ahl-Bayt is discussed in *Durr al-fu'âd* is summarized below: The Prophet is the "murshid of the world". He received allegiance from his companions in Hudaibiyah, and the tradition of allegiance in Sufism was inherited from him. He inculcated the dhikr of Tawhid to Hazrat Ali and the dhikr of Lafza-i Celâl to Hazrat Abu Bakr. Therefore, the source of the sects, which are divided into two branches: cehri and mahfî, is "Tarikat-ı Mustafaviyye". In some parts of *Dürri'l-fu'ad*, examples from the Prophet's humble life were presented, his hadiths were frequently quoted while trying to persuade the addressees, and in naat-type poems, the Prophet Muhammad was praised accompanied by metaphors used in the Sufi poetry tradition. Hazrat Ali, who was both the uncle's son and son-in-law of the Prophet Muhammad, was seen as the spiritual heir of the Prophet; It has been mentioned with expressions such as "mine of walayah", "gate of knowledge", "commander of the lovers of truth", "saki of kevser sherbet". On the other hand, people and communities who took the love of Hazrat Ali to an extreme or used this love for their corrupt beliefs were criticized. One of the longest titles in the work is given to the eulogy about Hazrat Ali, in this title Hazrat Ali's traditionally known qualities and nicknames are listed one after the other. In the work, the members of Ahl al-Bayt, other than Hazrat Fatima, are mentioned mostly because they are a bridge in the chain of sects reaching from Abdülkâdir-i Geylânî to the Prophet. Although no separate verse is allocated for Hazrat Fatima in the work, her spiritual status and her names and adjectives such as "Betûl, Hayrûnnisa, Zehra" are mentioned in a few couplets. Moreover, in a saint legend told about Ahmed er-Rifâî, Hz. Fatima's name is also mentioned. The poet commemorated Hasan and Husayn with an elegy for reasons such as their closeness to the Prophet, their receiving the Prophet's love and praise, and their painful martyrdom. Another reason is that Abdülkâdir-i Geylânî's lineage from his father reaches Hazrat Hasan, and his lineage from his mother reaches Hazrat Husayn. In addition, it can be thought that the fact that Ali Baba Rûmî himself was a descendant of the sheriff had an impact on his love for Hazrat Hasan. In *Dürri'l-fu'ad*, the twelve imams are described as "twelve signs of happiness" and it is stated that respecting these people who are descendants of the Prophet is a requirement of being a Muslim. The most discussed topic in the düvaz-dehs in the work is; It is the transfer of the light coming from the Prophet Muhammad to Hazrat Ali and Hazrat Husayn, and then to the other nine imams, respectively, descendants of Hazrat Husayn. Another striking point in the poems of the

“Duvâz-deh type” is that the names of the sheikhs to whom the poet feels spiritual devotion are listed immediately after the twelfth Imam Muhammad Mahdi. The fact that the poet emphasizes the Ahl al-Sunnah by saying "Who can make us from the Ahl al-Sunnah path?" in a poem in the genre of düvâz-deh shows that he is worried about being misunderstood regarding his disposition and sect. The expression "fourteen innocents" in *Dürri'l-fu'ad* was used for the children of the twelve imams who were martyred before they reached puberty. It was said that fourteen innocent people should be loved wholeheartedly, and the names of these people were listed one by one and the necessity of respecting the Prophet's generation was mentioned. In short, Ali Baba Rûmî, being a Qâdirî sheikh, had a deep love for the names of the Ahl al-Bayt, who constituted the last links in the chain of sects that reached from Abdülkâdir-i Geylânî to the Prophet Muhammad. On the other hand, he also discussed the companions of the Prophet Muhammad, especially the four caliphs, and the saints, whom he envisioned as the spiritual heirs of the Prophet, within the "Ahl al-Bayt conceptual field". He expressed his love and devotion to them both in the couplets in his masnavi and in separate poems. This article, which provides an example of the Sunni Sufis' perception of Ahl al-Bayt, is expected to contribute to the literature on the subject.

Giriş

Ehl-i beyt (ehlü'l-beyt) tamlaması “ehl” ve “beyt” kelimelerinden oluşmaktadır. “Ehl” kelimesi, kişinin “aşireti, akrabaları, eşi, ailesi” anlamındadır. Kur’an’da “ehl-i kitap, ehl-i kurâ” gibi başka kelimelerle tamlama oluşturacak şekilde kullanılan “ehl” kavramı, 52 âyette “aile” anlamıyla öne çıkmıştır. Kelimenin zaman içinde ses değişimine uğraması neticesinde onunla aynı anlamda “âl” kelimesi ortaya çıkmıştır. Ragıp el-İsfahânî’nin (öl. 1108) gece kalmak anlamındaki “bâte” fiiliyle ilişkilendirdiği beyt kelimesi ise “ev, çadır, mesken” anlamındadır.¹ Bu açıklamalardan hareketle ehl-i beyt tamlamasını “ev ahalisi, ev halkı” olarak Türkçeye aktarmak mümkündür.

İslâm öncesi Arap toplumunda kabilenin hâkim ailesi için kullanılan “Ehl-i Beyt” tamlaması ilerleyen süreçte Resûlullâh’ın akrabaları için kullanılmaya başlanmıştır.² Bu tabir Kur’ân’da üç yerde geçmektedir. Bunlardan ilkinde “Hz. İbrahim’in eşi” anlamında, ikincisinde Hz. Musa’nın “ailesi ve ev halkı” anlamında kullanılmıştır.³ Ahzab suresi 33. âyette geçen “Ehl-i Beyt” tabiri ise kavramın şekillenmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Hz. Peygamber’in hanımlarına yönelik uyarılar içeren 32. âyetin hemen akabinde gelen ifadeler mealen şu şekildedir: “Ey peygamber ailesi! [ehle’l-beyt] Allah sizi sadece günah kirlerinden arındırmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor.” Seyyid Kutub’un tesbitiyle Kur’ân, tıpkı Kâbe için Beytullâh (Allah’ın evi) ifadesini kullandığı gibi Hz. Peygamber’in ailesi için de “Ehlü’l-Beyt” ifadesini kullanmış, onun tarifini yapıp sınırlarını çizmiş, böylece onu belirli kılarak kutsiyetini ve şerefini izhar etmiştir.⁴ Muhtevasından dolayı “tathir (temizleme, arındırma)” âyeti olarak da adlandırılan bu âyet, Şîî çevrelerce Ehl-i Beyt’in masumiyeti hususunda delil sayılmış ve ilerleyen süreçte siyâsî sâiklerle ortaya atılan imamet teorisine temel teşkil etmiştir. Öte yandan aynı âyet, Ehl-i Sünnet âlimlerince Hz. Peygamber’in hanımlarının Ehl-i Beyt’e dâhil olduğu hususunda açık bir delil olarak görülmüştür.⁵ Âyette erkekleri ve kadınları kapsayacak şekilde “هُنَّ” zamiri (müzekker siga) kullanılarak seslenilmesinden hareketle Ehl-i Beyt’in “Hz. Peygamber’in hanımlarıyla birlikte çocuklarını, erkek ve kadın kendine özel aile fertleri”ni kapsadığı ifade edilmiştir.⁶

¹ Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu’l-Basît fî Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhîd*, ed. Mustafa Koç (İstanbul: TYEKB Yayınları, 2013), “nush”, “âl”, 5/4337; “beyt”, 1/736; Adnan Demircan, *Hz. Ali Dönemi ve Ehl-i Beyt* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 17; Rağıb el-İsfahânî, *Müfredât Kur’an Kavramları Sözlüğü* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2010), “nush”, “beyt”, 176; Yaşar Akaslan, “Hz. Peygamber’in Ailesi Olarak Sahabe-i Kiram”, *Ehl-i Beyt ve Kerbela*, ed. Fatih Kurt (Ankara: DİB Yayınları, 2023), 45.

² Demircan, *Hz. Ali Dönemi ve Ehl-i Beyt*, 22-23.

³ Hûd 11/73; Kasas 28/12.

⁴ Seyyid Kutub, *Fizılâl-il Kur’an Kur’an’ın Gölgesinde*, çev. Bekir Karlığa vd. (İstanbul: Hikmet Yayınları, t.y.), 12/29.

⁵ M. Bahaüddin Varol, *İslam Düşüncesi ve Tarihinde Ehli Beyt* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 31-36.

⁶ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, 2017), 6/343.

Kavramın şekillenmesinde etkili olan hususlardan biri de “Kisâ (örtü)” hadisi olarak bilinen rivayetlerdir.⁷ Bu rivayetlerden birine göre *Ahzâb* suresinin yukarıda zikredilen 33. âyeti Hz. Peygamber Ümmü Seleme'nin evindeyken nâzil olmuştur. Resûlullah (s.a.v) bunun üzerine Hz. Ali'yi, Hz. Fâtıma'yı, Hasan ve Hüseyin'i abasının altına alarak “Allah'ım, bunlar benim ehl-i beytimdir. Bunlardan pislik ve kötülükleri gider ve onları tertemiz eyle!” şeklinde dua etmiştir. Bunu gören Ümmü Seleme “Ey Allah'ın peygamberi, ben de onlardan mıyım?” diye sormuş. Resûlullah da “Sen yerinde dur! Sen zaten hayırla birliktesin.” cevabını vermiştir.⁸ Rivayetlerde umumiyetle *kisâ* kelimesi geçmesine rağmen edebiyatta “Âl-i abâ, Ehl-i abâ” tabirleri meşhur olmuş, örtüye bürünenlerin sayısı Hz. Peygamber'le beraber beş olduğundan bu kimseler edebiyatta “hamse-i Âl-i abâ”, “pençe-i âl-i abâ” gibi ifadelerle de anılır olmuşlardır.⁹

Meveddet (sevgi, muhabbet) âyeti olarak bilinen Şûrâ suresinin 23. âyetinde “Ben sizden akrabalık sevgisinden başka bir karşılık istemiyorum.” ifadelerinin geçmesi, Sekaleyn (iki değerli) hadisi olarak meşhur olan rivayette Hz. Peygamber'in müminlere miras olarak Allah'ın kitabını ve Ehl-i Beyt'i miras bıraktığını söylemesi, Sefine (gemi) hadisi olarak bilinen rivayette ise Ehl-i Beyt'in Hz. Nûh'un gemisine benzetilmesi özellikle Şîî çevrelerde Ehl-i Beyt'i sevmenin gerekliliği hususunda delil olarak sunulmuş ve teşvik edici unsurlar olarak görülmüştür. Hz. Muhammed'e salâtü selam getirmeyi emreden “Allah ve melekler peygambere salât ediyorlar, ey iman edenler siz de ona salât ve selam okuyun.”¹⁰ mealindeki âyet ile aynı doğrultudaki hadisler, bunların yanı sıra Ehl-i Beyt'e muhalefet edenlerin durumu hakkındaki rivayetler de bahis konusu tasavvurun şekillenmesinde etkili olmuştur.¹¹

Ehl-i Beyt kavramı zamanla siyasallaşmış¹², âyet ve hadislerin farklı yorumlanması neticesinde bu kavrama kimlerin dâhil olduğu noktasında birtakım görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır.¹³ Ne var ki edebiyat sahasına bakıldığında şair ve yazarların bu

⁷ Bahis konusu rivayetler ve Ehl-i Beyt kimliğinin oluşmasındaki rolü için bk. Adil Yavuz, “Kisâ’ Hadisi Rivayetleri ve Ehl-i Beyt Kimliği”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2005), 153-177.

⁸ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî Tercümesi*, haz. Abdullah Parlıyan (Konya: Konya Kitapçılık, 2007), “Menâkıb”, 50 (No. 3787). Ayrıca bk. Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Sahîh-i Müslim Muhtasarı*, çev. Abdullah Feyzi Kocaer (Konya: Hüner Yayınevi, 2013), “Sahabenin Üstünlükleri”, 44 (No. 2424).

⁹ Süleyman Uludağ, “Âl-i Abâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/306.

¹⁰ el-Ahzâb 33/56.

¹¹ Bahsi geçen ayet ve hadisler hakkında ayrıntılı değerlendirme için bk. Yusuf Açıkel, *Kur'an ve Hadisler Işığında Geçmişten Günümüze Ehl-i Beyt* (Ankara: Nobel Yayınları, 2009), 69-301.

¹² Konuyla ilgili bk. Demircan, *Hz. Ali Dönemi ve Ehl-i Beyt*, 27-46.

¹³ Ehl-i Beyt kavramına kimlerin dâhil olduğu hususundaki temel görüşler şu şekildedir: a) Ehl-i Beyt sadece Resûlullah'ın eşleridir. b) Ehl-i Beyt, Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fâtımâ, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'dir. c) Ehl-i Beyt, Resûlullah'ın çocukları, eşleri ve Ehl-i Kisâ'dır. d) Ehl-i Beyt; Ehl-i Kisâ, Ümmü Seleme, Vâsile b. Eska ve Selmân-ı Fârisî'dir. e) Ehl-i Beyt, sadakanın kendilerine haram olduğu kimselerdir. f) Ehl-i Beyt, Hz. Peygamber'in eşleri ve çocuklarının da dâhil olduğu tüm akrabalarıdır. g) Ehl-i Beyt, bütün muttaki müminler veya Resûlullah'ın ümmetidir. Bk. Varol, *İslam Düşüncesi ve Tarihinde Ehl-i Beyt*, 43-71.

ayrışmalardan nispeten uzak durdukları ve daha ziyade Hz. Peygamber'e ve onun aile fertlerine duydukları muhabbeti önceledikleri görülür. Özellikle “pençe-i âl-i abâ” olarak ifade edilen beş kişiye, klâsik Türk şiirinde ağırlıklı olarak olumlu bakılmış; mahiyet bakımından onların karşısında duran unsurlar olumsuz görülerek rakip unsurun değerler sistemini oluşturmuştur.¹⁴ Şimr, Mervan, Yezid gibi şahsiyetlerin eserlerde menfî özelliklerle yer alması buna örnek verilebilir. Edebî metinlerde “hanedân-ı nebî”, hanedân-ı resûl” yahut doğrudan “Hanedân” gibi tabirlerle de anılan Ehl-i Beyt; Hz. Peygamber'in şahsında gelişen türlerin yanı sıra Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için yazılan methiye ve mevlidlerden¹⁵ Kerbelâ hadisesini ele alan makteller ve muharremiyelere varıncaya kadar pek çok manzumeye konu olmuş ve zengin bir edebiyatın teşekkül etmesine vesile olmuştur.¹⁶

Mutasavvıf kimliği olan bazı sünnî şairler, Ehl-i Beyt konusunda Şîî çevrelerce dile getirilen görüşlere uygun hareket etmekte beis görmemişler; bu kavram içerisinde daha ziyade Hz. Peygamber'in kendisiyle beraber hırkasının altına aldığı beş kişiyi düşünmüşler ve kimi zaman buna ilaveten Hz. Hüseyin'den sonra gelen dokuz imamı da buna dâhil etmişlerdir. Mutasavvıf şahsiyetlerin “aba/hırka altına alma”ya birtakım tasavvufi/sembolik anlamlar yüklemesinin ve Hz. Peygamber'den geldiğine inanılan tarikat silsilesinde imamların bir köprü mahiyeti taşımasının bahis konusu “Ehl-i Beyt” algısının oluşmasında etkili olduğu düşünülebilir.¹⁷ Bu anlayışla hareket eden şairlerden biri de 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında ömür süren Arapgirli Ali Baba Rûmî'dir. Bir Kâdirî şeyhi olan Ali Rûmî'nin günümüze ulaşmayı başarabilen tek eseri *Dürrü'l-fu'âd ve şeyhü'l-irşâd*'dır. Şair, müritlerini ve muhiplerini çeşitli konularda uyarmak ve onları irşat etmek maksadıyla kaleme aldığı eserinde Ehl-i Beyt sevgisini konu alan pek çok manzumeye yer vermiş; konuyla ilgili âyet ve hadisleri eserine alarak muhataplarına bu hususta birtakım telkinlerde bulunmuştur.

Ali Baba Rûmî'nin hayata gözlerini açtığı 19. yüzyıl; Batı'dan gelen pozitivist cereyanlara ve savaşlarda yaşanan bozgunların faturasını tasavvuf ehline çıkaran kimi muhalif görüşlere rağmen Anadolu'da tekkelerin sayısının arttığı, tasavvufi hayatın

¹⁴ Ahmet İçli, “Klâsik Türk Şiirinde Ehl-i Beyt Kavramı (Sözlüksel) Alanı ve Ehl-i Beyt İmgesinin Görüntü Seviyeleri”, *Klasik Türk Edebiyatında Ehl-i Beyt*, ed. Necmiye Özbek Arslan - Fazile Eren Kaya (Çanakkale: Paradigma Akademik Yayınları, 2023), 11.

¹⁵ Örneğin Şemseddin Mısırî'nin (öl. 1936) *Mesâir-i Şemsu'l-Mısırî Fi'l-Mevlidi'l-Muhammedî* isimli eserinde Hz. Peygamber haricinde Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için de mevlidler yer almaktadır. Bk. Mustafa Kara, “Şemseddin Mısırî ve Aktâb-ı Erbaa”, *Klasik Türk Edebiyatında Ehl-i Beyt*, ed. Necmiye Özbek Arslan - Fazile Eren Kaya (Çanakkale: Paradigma Akademik Yayınları, 2023), 117-139. Türk edebiyatındaki Ehl-i Beyt mevlidleri için ayrıca bk. Hakan Yekbaş, “Türk Edebiyatında Ehl-i Beyt (Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hüseyin) Mevlidleri”, *Klasik Türk Edebiyatında Ehl-i Beyt*, ed. Necmiye Özbek Arslan - Fazile Eren Kaya (Çanakkale: Paradigma Akademik Yayınları, 2023), 267-299.

¹⁶ M. Fatih Köksal, “Hz. Ali ve Ehl-i Beyt Âşığı Bir Kadın Şair: Sadberg Hanım ve Cöngü”, *Klasik Türk Edebiyatında Ehl-i Beyt*, ed. Necmiye Özbek Arslan - Fazile Eren Kaya (Çanakkale: Paradigma Akademik Yayınları, 2023), 141-142.

¹⁷ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Özkan, “Sünni Mutasavvıflarda Hz. Ali ve Ehl-i Beyt Algısı: Eşrefoğlu Rûmî Örneği”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Velî Araştırma Dergisi* 86 (2018), 83-93.

canlılığını güçlü bir şekilde sürdürdüğü bir zaman dilimine tekabül eder. Konuyla ilgili yapılan bir araştırmada 19. yüzyılda yaşamış Osmanlı meşayihinin listesi çıkarılmış ve bu listede 1799 şeyhin isimleri sıralanmıştır.¹⁸ Bunların önemli bir kısmını Kâdirî şeyhleri oluşturmaktadır.

Kâdiriye tarikatı, Eşrefoğlu Rûmî'nin (öl. 1469/70) İznik'teki tekkesi aracılığıyla Anadolu'da varlık bulmuş; İsmail Rûmî'nin (öl. 1631-32) gayretleriyle İstanbul'da yaygınlık kazanmıştır. Büyük şehirlerin yanı sıra taşra sayılabilecek muhitlerde de Kâdirî tekkelere ihdas edilmiş; böylece Eşrefoğlu Rûmî'den itibaren elde edilen birikim, zaman içinde bir geleneğe dönüşerek Anadolu halkıyla buluşmuştur. Şüphesiz bunun en temel aracı da şiir olmuştur. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda, Türk şiirinde Kâdirî geleneğe mensup en çok şairin 19. yüzyılda yaşadığı tespit edilmiştir. Bu yüzyılda yaşayan Kâdirî şairlerin sayısı 105, Kâdirî tarikatına mensup divan sahibi sûfî şairlerin sayısı ise 21 olarak verilmiştir.¹⁹ Ne var ki zikredilen çalışmalarda 19. yüzyılda yaşamış Kâdirî şairler arasında *Dürri'l-fu'âd* müellifinin adı zikredilmemiştir. Dolayısıyla bu makalenin amaçlarından biri, Kâdirî geleneğe mensup bir şair olarak Arapgirli Ali Baba Rûmî'nin tanınmasına vesile olmaktır.

Ehl-i Beyt kavram alanına dâhil olan unsurlar ve Ehl-i Beyt'i oluşturan fertlere duyulan muhabbet daha ziyade Alevi-Bektaşî meşrepli şairlerin kaleminden çıkan manzumelerde yer bulmuşken sünnî bir mutasavvıf şairin eserinde bu konuya yoğun bir şekilde yer vermesi dikkat çekici bir husus olmuştur. Bu konuda "Sünni Mutasavvıflarda Ehl-i Beyt ve Hz. Ali Algısı: Eşrefoğlu Rûmî Örneği"²⁰ adlı bir çalışma yapılmıştır. Fakat Eşrefoğlu Rûmî'nin yolundan gidip bu geleneği devam ettiren mutasavvıf şairlerin konuya olan ilgisine dair bir araştırmaya tarafımızca rastlanmamıştır. Dolayısıyla "Sufi Şairin Ehl-i Beyt Sevgisi: Ali Baba Rûmî Örneği" başlıklı bu makaleyle literatürdeki bahis konusu boşluğun doldurulmasına katkı sunmak amaçlanmıştır.

19. yüzyıldaki tasavvufi hayatın dikkat çekici yönlerinden biri de şeriata muhalefet hususunda önceki yüzyıllarda varlık göstermiş Hurûfî-Melâmî gruplardan daha ileri noktalara giden Bektaşî düşünce hareketlerinin bu asırda varlık göstermesidir.²¹ Ali Baba Rûmî, *Dürri'l-fu'âd*'ın önemli bir kısmını şeriata muhalefet eden toplulukların eleştirisine tahsis etmiştir. Bununla birlikte şair, özellikle Bektaşî-meşrep şairlerde görülen Ehl-i Beyt hassasiyetini eserine taşımış; bu hususta pek çok manzume kaleme almıştır. İlk bakışta çelişki olarak algılanabilecek söz konusu durum bu makalenin temel problemini oluşturmaktadır. Çalışmada şu sorulara cevap aranacaktır: Ali Rûmî'nin Ehl-i Beyt

¹⁸ Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 19. Yüzyıl* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2021), 903-952.

¹⁹ Edibali Karabıyık, *Türk şiirinde Kâdirî Gelenek* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 471-475; Edibali Karabıyık, "Kâdirî tarikatına mensup divan sahibi sûfî şairler ve divanlarındaki dinî-tasavvufî türler üzerine bir inceleme", *RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 37 (2023 Aralık), 852-885.

²⁰ Bk. Özkan, "Sünni Mutasavvıflarda Hz. Ali ve Ehl-i Beyt Algısı: Eşrefoğlu Rûmî Örneği", 83-93.

²¹ Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 19. Yüzyıl*, 91.

konusundaki hassasiyeti nereden kaynaklanmaktadır? Konuyu ele alış tarzında başka mutasavvıf şahsiyetlerden etkilenmeler söz konusu mudur? Şair, eserinin pek çok yerinde “Ehl-i Sünnet mezhebinden” olduğunu belirtmişken Alevi-Bektaşî geleneğinde sıkça rastlanan “dûvaz-deh” türündeki manzumeler ile “on dört masum-ı pâk”a dair uzun açıklamalara eserinde niçin yer vermiş olabilir? Ehl-i Beyt’e dâhil olan fertler eserde hangi özellikleriyle yer bulmuş, hangi perspektiften ele alınmıştır?

Şairin hayatı ve edebî kişiliği hakkındaki bilgilere başka çalışmalarda yer verildiği için makalenin kapsamını *Dürrü’l-fu’âd* ve *şeyhü’l-irşâd* içerisinde yer alan Ehl-i Beyt konulu manzume ve beyitler oluşturmaktadır. Çalışmamızda *Dürrü’l-fu’âd* içerisinde yer alan, Ehl-i Beyt kavram alanı içerisinde değerlendirilebilecek manzume ve beyitler tespit edilmiştir. Söz konusu malzeme, tematik bir analize tabi tutularak sınırlandırılmış ve konu belirlenen alt başlıklar dâhilinde incelenmiştir.

Makalenin bundan sonraki bölümünde ilk olarak Ali Baba Rûmî’nin eserindeki Ehl-i Beyt vurgusunun sebepleri üzerinde durulacaktır. İkinci başlıkta şairin konuya bakış açısı beyitler üzerinden yorumlanacaktır. Üçüncü başlıkta Ehl-i Beyt’e dâhil olan fertler ayrı alt başlıklar dâhilinde ele alınarak her birinin şair tarafından öne çıkarılan özellikleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Sonuç bölümünde, elde edilen veriler teorik düzlemde yeniden ele alınacak ve ulaşılan fikirler sıralanacaktır.

1. Ehl-i Beyt Sevgisinin Kaynakları ve Konunun *Dürrü’l-Fu’âd*’da Yer Alma Gerekçeleri

Ehl-i Beyt ve ilgili kavramların şiirde yer alma gerekçeleri “muhabbet ve bağlılık izharı”, “târif, tasvir ve tazim ifadeleri”, “salât u selâm”, “istimdâd ve istişfâ”, “tevellâ ve teberrâ” olarak sıralanmıştır.²² Söz konusu gerekçeler, *Dürrü’l-fu’âd* özelinde de geçerli olmakla beraber Ali Baba Rûmî’yi harekete geçiren başka saâiklerden de söz etmek mümkündür. Onun Ehl-i Beyt konusuna gösterdiği ilginin temel kaynağı Hz. Peygamber’dir. Hemen her Müslüman şair gibi Ali Rûmî de Hz. Peygamber’e duyduğu sevginin bir sonucu olarak onun yakın çevresine yönelmiş; böylece odağında Hz. Peygamber olan bu sevginin kapsamı onun ailesini, âlini ve ashabını da içine alacak şekilde genişlemiştir. Ehl-i Beyt’in âyet ve hadislerde ortaya konan fazileti ile şairin onların şefaatinde yararlanma arzusu da onu harekete geçiren temel saâikler olmuştur. Nitekim Hz. Ali’den nakledilen bir rivayete göre Hz. Peygamber, torunları Hasan ve Hüseyin’in elinden tutarak şöyle demiştir: “Kim beni sever, bu iki çocuğu, bunların babalarını ve annelerini severse kıyamet günü yüksek derecelerle benimle birlikte olacaktır.”²³

²² Meliha Yıldırım Sarıkaya, “Türk-İslâm Edebiyatında Ehl-i Beyt ve Muâdili Kavramları Şiire Taşıma Geleneği”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (2007), 94.

²³ Tirmizî, “Menâkıb”, 21 (No. 3733).

Öte yandan şairin Ehl-i Beyt'e gösterdiği rağbetin başka gerekçeleri de vardır. Bunlardan ilki şairin mensubu olduğu tarikatın piriyle ilgilidir. Buna göre Abdülkâdir-i Geylânî'nin (öl. 1166) tarikat silsilesi; Ebû Said el-Mübârek el-Muharrimî (öl. 1119), Ebu'l-Hasan Alî el-Hakkârî (öl. 1015), Ebu'l-Ferec Abdurrahmân et-Tarsûsî (öl. 1055), Abdülvâhid bin Abdülazîz et-Temimî (öl. ?), Ebû Bekr eş-Şiblî (öl. 946), Cüneyd-i Bağdadî (öl. 909), Serî es-Sakatî (öl. 865) aracılığıyla Maruf-ı Kerhî'ye (öl. 815-816 [?]) ulaşmış; ondan da sırasıyla İmam Ali Rıza (öl. 818), İmam Mûsâ Kâzım (öl. 799), İmam Câfer-i Sâdık (öl. 765), İmam Muhammed Bâkır (öl. 733 [?]), İmam Zeynelâbidîn (öl. 713), İmam Hüseyin (öl. 680) ve Hz. Ali (öl. 661) vasıtasıyla Mürşid-i Âlem olan Hz. Peygamber'e vâsıl olmuştur. Görüldüğü üzere Abdülkâdir-i Geylânî'den Hz. Peygamber'e uzanan silsilede Hz. Ali'nin, Hz. Hüseyin'in ve onun soyundan gelen imamların önemli bir rolü vardır.

Ali Rûmî, *Dürrü'l-fu'âd*'da Hz. Ali'den övgü dolu ifadelerle söz etmiş; Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için birer mersiye yer vermiş, düvaz-deh türündeki manzumelerde on iki imandan saygıyla bahsetmiş ve on dört masum-ı pâk'ın isimlerini teker teker zikretmiştir. Eserde "Ehl-i Beyt'i ve Hz. Ali'yi sevmenin önemi" konusuna bu kadar geniş yer ayrılması hususunda başka bir sebep olarak *Tarikat-nâme*'den gelen etkileri zikretmek mümkündür.²⁴ Nitekim Eşrefoğlu Rûmî'ye (öl. 1469-70) göre dervişler Hz. Ali'yi diğer halifelerden daha ziyade sevmek durumundadır. Çünkü şeyhlerin silsilesi diğerlerine değil, ona çıkar.²⁵ Öte yandan sûfî yahut derviş; silsilesini dosdoğru bilmeli, on iki imam ile on dört masumu bilip onları sevmeli ve onların düşmanlarını düşman tutmalıdır.²⁶ Eşrefoğlu'nun söz konusu bakış açısı Ali Baba Rûmî'yi de büyük ölçüde etkilemiştir.

Bu hususta zikredilmesi gereken bir nokta da İbnü'l-Arabî'den gelen tesirlerdir. Nitekim şair, *Dürrü'l-fu'âd*'ın pek çok yerinde Şeyh-i Ekber'den saygı ve hayranlıkla bahsetmiş, bir manzumesinde onunla manevî âlemde gerçekleşen görüşmesini anlatmış, müstakil medhiyelerinde de onu övmüştür. Kendi tabiriyle onun ayağından gelen bir toz tanesi şairin gaflet gözünün açılmasına vesile olmuştur. (G95, b. 9) İbnü'l-Arabî'nin nübüvvet ve velayet konudaki görüşleri başta olmak üzere pek çok mevzudaki düşünceleri Ali Rûmî üzerinde etkili olmuştur. İlk olarak Hakîm et-Tirmizî'de (öl. 932) görülen, Ehl-i Beyt tabiriyle "Hz. Peygamber'in evliyadan müteşekkil manevî soyu"nun kastedildiği düşüncesi İbnü'l-Arabî'de daha kâmil hâle gelmiştir. Buna göre İbnü'l-Arabî, "Ehl-i Beyt'im ümmetim için kurtuluş vesilesidir."²⁷ hadisinde Ehl-i Beyt kavramıyla kimlerin kastedildiği sorusunu yine bir hadis rivayetiyle cevaplamıştır: "Selman Ehl-i

²⁴ Eşrefoğlu Rûmî'nin Hz. Ali ve Ehl-i Beyt hakkındaki düşünceleri için bk. Tolga Dervişoğlu, *Eşrefoğlu Rûmî'nin Tarikatnâme'sinde Hz. Ali Tasavvuru* (İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020). Ayrıca bk. Özkan, "Sünni Mutasavvıflarda Hz. Ali ve Ehl-i Beyt Algısı: Eşrefoğlu Rûmî Örneği".

²⁵ Esra Keskinçılık, *Eşrefoğlu Rûmî Tarikatnâme* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996), 10.

²⁶ Keskinçılık, *Eşrefoğlu Rûmî Tarikatnâme*, 45.

²⁷ Fîrûzâbâdî, *Fezâilü'l-hamse mine's-sihâhi's-sitte* (Beirut, 1982), II/67.

Beyt'imdendir.”²⁸ Dolayısıyla o, Ehl-i Beyt'i dar anlamda, sadece Hz. Peygamber'in ailesi için düşünmemiş; zürriyete istinat eden silsilenin yanında bir de maneviyata istinat eden silsilenin varlığından bahsetmiştir. Bu düşüncenin bir sonucu olarak Hz. Peygamber'in aslî vârisleri olarak gördüğü ve Muhammedîler olarak söz ettiği evliyâullâhı da Resulullah'ın hâne efrâdı olan Ehl-i Beyt'e mensup olarak addetmiştir.²⁹ *Dürrü'l-fu'âd*'da yer alan düvâz-deh türündeki manzumelerin son bölümünde, on iki imamın isimlerinin zikredilmesinin akabinde çeşitli velilerin de bu silsileye dâhil edilmesi, İbnü'l-Arabî'nin söz konusu bakış açısıyla paralellik arz etmektedir.

Şairin Ehl-i Beyt hususundaki hassasiyetinin diğer bir sebebi de Abdülkâdir-i Geylânî'nin soyunun anne tarafından Hz. Hüseyin'e, baba tarafından da Hz. Hasan'a ulaşmasıdır. Ali Rûmî, bir beytinde “*Pederden tıymuşum çok derdi cânâ / Şerîfiz şek yokdur aşâ*”³⁰ (b. 8348) diyerek kendi soyunun da Hz. Hasan'a ulaştığını ifade etmiştir. Dolayısıyla şair, Hz. Peygamber'in “iki reyhanım” diye sevdiği³¹ Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e özel bir ilgi göstermiştir. Bütün bu gerekçeler Ali Baba Rûmî'yi Ehl-i Beyt sevgisine yöneltmiş ve eserinde bu konuya geniş yer ayırmasına vesile olmuştur.

2. *Dürrü'l-Fu'âd*'da Ehl-i Beyt Sevgisi ve Muhalif Unsurların Yergisi

Türk edebiyatında Ehl-i Beyt kavram alanı, “ulvi, yüce ve ülkü değerleri” bünyesinde barındırdığı gibi “rakip, karşı güç ve karşı değer unsurlarını” da bünyesinde barındırmaktadır.³² *Dürrü'l-fu'âd*'da Ehl-i Beyt konusunun işlendiği beyitlere bu açıdan bakıldığında bunların iki karşıt grupta kümелendiği görülür. İlkinde Ehl-i Beyt'in faziletleri ve onları sevmenin gerekliliği anlatılırken ikinci grubu oluşturan beyitlerde onlara karşı çıkan yahut bu sevgiyi suistimal eden kimseler eleştirilmiştir. Birinci grupta yer alan beyitler, eserde daha geniş yer tutmaktadır. Söz konusu beyitlerde şair, Hz. Peygamber'in ailesini sevmenin yanı sıra onun ashâbına, dört halifeye ve soyundan gelen kimselere de saygıda kusur etmemek gerektiği hususunun altını çizmiştir. Şaire göre onlara uyan ve onları örnek alan kimseler Allah'ın rızasını kazanmış olacaktır:

*Muhibb-i âl ü aşhâb ol yürü var
İbâ kılma varıp ol ehl-i ikrâr*

*Bulara kim kılar sa iktidâyı
Rızâ eyler 'azîz Bâri Hudâ'yı* (b. 1044-1045)

²⁸ Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* (Beyrut, 1957), IV/83.

²⁹ Claude Addas, *Ehl-i Beyt-i Muhammedî Muhammedî Silsile Tasavvufta Hz. Peygamber'e Muhabbet ve Bağlılık*, çev. Birol Biçer (İstanbul: Sufi Kitap, 2021), 150-168.

³⁰ Bu makalede geçen manzume ve beyit numaraları makalenin hazırlanmasında esas alınan doktora tezinden alınmıştır. Bk. Selim Ümütlü, *Arapgirli Ali Baba Rûmî'nin Dürrü'l-Fu'âd ve Şeyhü'l-İrşâd'ı (İnceleme, Edisyon Kritikli Metin, İndeks)* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024), 371-1521.

³¹ İmam Nesâî, *Peygamberimizin Dilinden Hazreti Ali (Hasâis-i Aleviyye Tercüme ve Şerhi)*, çev. Abdülkâdir Çuhacıoğlu (İstanbul: Kevser Yayıncılık, 2020), 439.

³² İçli, “Klasik Türk Şiirinde Ehlibeyt Kavram (Sözlüksel) Alanı ve Ehlibeyt İmgesinin Görüntü Seviyeleri”, 51.

Dervişlerin sadece Hz. Peygamber'i sevmekle yetinmeleri doğru değildir. Esas olan onun sevdiklerini de sevmektir. Resûl'ün evlâdını ve aşhâbını sevmek gerektiği gibi dört halifeyi büyük sahabilerden bilip Hak ehli velilere tazimde bulunmak, Hz. Peygamber'in nesline, onun soyundan gelen imamlara ve bütün eşlerine candan muhabbet kılmak gerekir:

*Lâzım dervîşlere cāndan ḥabîbiñ
Seve sevdiklerin bî-şek ṭabîbiñ*

*Ḳamu evlād u aşḥāba muḥabbet
Ḳılıp etmek gerek ta'zîm ü 'izzet*

*Kebîr aşḥāb bilip dört çār-yārı
Şenā kılmak velî Ḥaḳ ehli kārı*

*Daḥî bilmek lâzım nesl-i Resûl'ü
İmāmlarla olan aşl u uşûlü*

*Ḳamu ezvâc u evlāda riyāsız
Muḥabbet kıl yürü olma vefāsız (b. 7493-7497)*

Ehl-i Beyt'in manevi makamının yüceliğini bilen şair, duasında onlara da yer vermiş; ahirette onlardan uzak kalmamak temennisinde bulunmuştur:

*Resûl'ün Ehl-i Beyt'inden cüdā etme bizi yā Rab
Ḥabîrsiñ bendeyiz ey dost ḳamu rahme sezâyız (K3, b. 18)*

Şair, Kâdirî tacında yer alan beş köşeli Süleyman mührünün “âl-i abâ”ya işaret ettiğini belirtmiştir³³:

*Mühür kim beş köşe mühr-i Süleymān
İşit imdi bunuñ sırrı ne ey iḥvān*

*Oluḫ âl-i 'abāya ḥûb işâret
Murād bu ḳıl muḥabbetle iṭâ'at (b. 6762-6763)*

Eserde “Yezid, Şimr ve Mervân” Ehl-i Beyt'e karşı duran ve rakip unsur olarak zikredilen isimlerdir. Bunlar Resûl'ün yolundan uzaklaşmış, dünyalık için onun Ehl-i Beyt'ine hakaretler eden kimseler olarak anılmıştır:

*Şimr'le mel'ün Yezid'e la'net eyle bî-şumār
Rāh-ı Aḥmed'den cüdā bî-iştibāḫ ey zāhidā (G19, b. 4)*

*Ya degil mi Ehl-i Beyt'e şol ḥaḳâretler ḳamu
Rûmî'yā dünyā için baḳ tâbî-i Mervānlara (G26, b. 5)*

³³ Süleyman mührü, altı köşeli yıldızdan oluşmaktadır. Fakat burada bahsedilen mühür, bazı Kâdirî taçlarında yer alan beş köşeli yıldız motifidir. Bk. Güldane Gündüzöz, *Tasavvuf Kültüründe Tâc Sembolizmi* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktor Tezi, 2016), 125.

Şaire göre Resûl'ün evlâdını, ashâbını ve Allah dostlarını sevmeyen kimseler Râfîzîlerin ve Yezîd'in zihniyetindedirler:

*Resûl'ün âl ü aşhâbı velî yâr
Hemân sev kim olañ sevgili yâr
Eger sevmez iseñ aşhâbını bak
Olursuñ Râfîzî dön olma ihrâk
Muhabbet olmasa evlâdına var
Yezîdlik bu rücû' et kalma âğyâr (b. 1064-1066)*

Ehl-i Beyt Kur'an'da en güzel şekilde vasfedilmesine rağmen bazı münafıklar onlara taş atmayı tercih etmiştir:

*Hudâ Furkân içinde Ehl-i Beyt'i
Oku Kur'an içinde Ehl-i Beyt'i
Âyetle vaşfedip eyler beyânı
Münâfıklar hemân taşlar işânı (b. 4848-4849)*

3. Hz. Peygamber'in Etrafındaki Sevgi Halesi: Ehl-i Beyt'i Oluşturan Fertlere Duyulan Muhabbet

Dürrü'l-fu'âd'da umumi anlamda Ehl-i Beyt sevgisini konu alan beyitlere yer verildiği gibi "Ehl-i Beyt'i" oluşturan kişilerden bireysel olarak da bahsedilmiştir. Şair, kimi zaman mesnevi içerisinde sözü Hz. Peygamber'in aile fertlerinden olan şahsiyetlere getirerek onların üstün vasıflarından söz etmiş; bazen de duygu ve düşüncelerini müstakil manzumelerle ifade etmeyi tercih etmiştir. Ali Baba Rûmî, Hamse-i Âl-i abâ olarak bilinen "Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin"ın dışında "On İki İmam" ve "On Dört Masum-ı Pak"ı da Ehl-i Beyt kavram alanı içerisinde değerlendirmiştir. Dürrü'l-fu'âd müellifinin Hz. Peygamber'e duyduğu muhabbet başka bir makalemizde³⁴ ele alındığından bu çalışma Ehl-i Beyt'in Hz. Peygamber dışındaki fertleriyle sınırlandırılmış, bu nedenle konu altı alt başlık altında incelenmiştir.

3.1. Velilerin Öncüsü, Hak Âşıklarının Kumandanı: Hz. Ali

Hz. Ali, Resulullah'ın amcası Ebû Tâlib'in en küçük oğludur. Hicret'ten yaklaşık 22 yıl önce doğduğu rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber, Mekke'de baş gösteren bir kıtlık nedeniyle amcasının yükünü hafifletmek için Hz. Ali'yi beş yaşından itibaren kendi himayesine almıştır. O, Hz. Muhammed'in peygamberliğine ilk iman edenlerden olmuş, hicret esnasında müşrikleri yanıltmak için Allah Resulü'nün yatağına girerek ona sadakatini göstermiştir. Hz. Peygamber, onu hicretin ikinci yılında kızı Hz. Fatıma ile evlendirmiştir. Hz. Ali; başta Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber olmak üzere pek çok gazve

³⁴ Bk. Selim Ümütlü, "Arapgirli Ali Baba Rûmî'nin Dürrü'l-Fu'âd ve Şeyhü'l-İrşâd'ında Hz. Peygamber", *marifetname* 12/1 (Haziran 2025), 403-431.

ve seriyyeye katılmış, bu savaşlarda Hz. Resul'ün sancaktarlığını yapmış, gösterdiği büyük kahramanlıklar pek çok menkıbeye konu olmuştur. Fıkhi yönden görüşlerine başvuru bir sahabe olan Hz. Ali, ilminin derinliğiyle de tanınmış; ona atfedilen söz ve şiirler asırlar boyu İslâm dünyasında dolaşmıştır. Muaviye b. Ebû Sufyân ile mücadelesi esnasında Hâricî Abdurrahman b. Mülcem tarafından 661 yılında öldürülmüş ve Kûfe'ye (bugünkü Necef) defnedilmiştir.³⁵

Ali Baba Rûmî, *Dürri'l-fu'âd*'da Hz. Ali'ye pek çok vesileyle değinmiştir. Hz. Peygamber'in ona tevhid zikrini telkin etmesi, onun Pîr Abdülkâdir-i Geylânî'nin Hz. Peygamber'e ulaşan silsilesinde önemli bir halka olması ve Hz. Peygamber'e olan yakınlığı bunlar arasında öne çıkan hususlardır. Aşağıdaki beyitler, şairin Hz. Ali'ye olan bakışını ortaya koymaktadır. Buna göre o, velilerin şahıdır. Hz. Resûl ilim şehri, o ise ilim kapısıdır.³⁶ Cesaret ve kahramanlık sahibidir. Hz. Peygamber'in amcasının oğludur. Hz. Peygamber'e vâsîdir. Etin etimdir³⁷, hadisiyle dillere destan olandır. Âlimdir, bilgendir, aynı zamanda velayetin kaynağıdır. Hz. Peygamber'in damadı, Allah'ın arslanı, ledün ilmine ait sırların kendisine verildiği kişidir:

Değil mi ol 'Alî şâh-ı velâyet

'Ulûma bâb olan şâhib-şecâ'at

Değil mi ibn-i 'amm-i Muştafâ ol

Değil mi ser-velî şîr-i Hüdâ ol

Değil mi ya vâsî ol şâh habîbe

Şefâ'at ma'deni hâzık tabîbe

Değil mi lahmûke lahmîyle³⁸ destân

Olup da 'âlem içre o bulan şân

Değil mi ol velâyet kâmi cânâ

Değil mi şâh 'azîz 'âlim ü dânâ

Değil mi ol damâd-ı fâhr-i 'âlem

Değil mi şîr 'Alî her sırâ mahrem (b. 2506-2511)

Şair, eserinin ilerleyen bölümlerinde bir vesileyle sözü yeniden Hz. Ali'ye getirmiş ve onun vasıflarını sıralamaya devam etmiştir. Buna göre o Dûldül'ün ve Allah'ın yardım kılıcı olan Zülfikâr'ın sahibi; âlim ve kâmil bir velidir. Allah'ın arslanı, cömertlik madeni,

³⁵ Ethem Ruhi Fıçlalı, "Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/371-374.

³⁶ Tirmizî, "Menâkıb", 21 (No. 3723).

³⁷ Eşrefoğlu Rûmî, *Tarikat-nâme*'sinde Hz. Ali'nin faziletlerinden bahsederken Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi gömleğinin içine alıp ona bu sözü söylediğini nakletmiştir.

³⁸ Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye hitaben söylediği rivayet edilen "Etin, etimdir." manasındaki söz. Bk. Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2013), 407; Enis Emir, *Fazilet-i Ehl-i Beyt-i Rasûlallâh* (İstanbul: Der Yayınevi, 1993), 339.

şah-ı merdandır. İlmin kapısı, Allah’a giden yolun rehberidir. Allah dostlarının kendisine tâbi olduğu kişi, Hâk âşıklarının kumandanıdır. Âriflerin öncüsü, Hakk’ı arzulayanların başkanı ve müminlerin emiridir. Cennet içeceği olan kevseri sunan, olgunluk kaynağı olan kişidir:

Şāhib-Düldül ma‘a-ol seyf-i nuşret
 ‘Ālim kāmīl velī baḥr-i ḥaḳīkat
 Ḥudā şīri seḥāvet kānı sultān
 Şecā‘at şāhibi hem şāh-ı merdān
 Resūl ‘ilme medīne bāb Ḥaydar
 Ṭarīka reh-nümā bir ‘ālī-rehber
 Velīler kıdvesi serdār-ı ‘uşşāk
 ‘Ārifler serveri sālār-ı müştāk
 Emīrū’l-mü‘minīn sākī-i kevser
 Kemālīn ma‘deni kıl böyle ezber (b. 7244-7248)

Ali Baba, Şeyh Ekber ile Eşrefoğlu Rûmî’den nakille ilk yaratılan ruhun Hz. Peygamber’in ruhu olduğunu, hemen onun arkasından da Hz. Ali’nin ruhunun yaratıldığı bilgisini vermiş; bir hadis rivayetini de konuya delil olarak sunmuştur:

Ḳadīm rūḥ Muştafā’yla Ḥaydar’ındır
 Ḥaber bu kim ḥaber Şeyḥ Ekber’ındır
 Deyip Şeyḥ Eşrefoğlu kuṭbü’l-aḥyār
 Ṭarīkat-nāme’sinde ol himemkār
 Bu sözden bu çıkar ki Muştafā’nıñ
 Rūḥundan şonraki rūḥ Murtażā’nıñ
 Kī ya‘nī ḥalk olup rūḥu Resūl’ün
 Anıñ ardınca ol zevcū’l-Betül’ün
 Delīl bes bu söze min-nūri vāḥid³⁹
 Yazıpdır böylece çok ehl-i tevḥīd (b. 2517-2521)

Cehrî (sesli) zikri benimseyen tarikatları “Haydar yolu” olarak adlandıran şair, Hz. Peygamber’in tevhid zikrini Hz. Ali’ye telkin etmesine dair bir rivayeti manzum olarak beyan etmiştir. Buna göre bu hadise Hz. Ali’nin evinde gerçekleşmiştir:

Ḳılıpdır tevḥīdi telḳīn ‘Alī’ye
 Resūlu’llāh ‘azīz fāzıl velīye

³⁹ “Ene ve ‘Aliyyun min-nūrīn vāḥid”: Ben ve Ali aynı nurdanz. Bahis konusu rivayet için bk. Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2012), 425.

*Bu telkîn bâb-ı mesdûd dâr içinde
 Olup Zehrâ 'Alî Muhtâr içinde
 Ki ya'nî hâne-i Haydar'da ahyâr
 Oțurmuştı benî Zehrâ 'Alî yâr
 Kapu kitli idi ol demde cânâ
 Bilir kâmil olan bunda ne ma'nâ
 Cenâb-ı Haydar'a ol günde i'fâ
 Olupdur çok rivâyet ehl-i uhrâ
 Budur cehrî zikir zikir et be-her ân
 Olup Haydar yolu gir eyle seyrân (b. 298-303)*

Şaire göre Hz. Ali, velayet denizinden bir yer açmış; Hasan-ı Basrî (öl. 728) de ondan aldıklarını cihana pay etmiştir:

*Açdı baħr-ı velâyetden cihâna bir cây 'Alî
 Etdi taķsîm 'âleme şâh Hasan-ı Basrî velî (M9)*

Ali Rûmî'nin Hz. Ali tasavvurunda İsmail Hakkı Bursevî'nin (öl. 1725) de etkisi görülür. Bursevî, *Kitâbu'l-Hitâb*'ında Hz. Ali'yi evliyaların ilki olarak nitelemiştir. Velayet, bir hilal gibi Hz. Ali'den doğmuş; ondan sonra gelen veliler hakikat sırlarını artırarak beyan etmişlerdir. Nihayet en son gelen veli olan İbnü'l-Arabî'de bedir (dolunay) hâlini almıştır.⁴⁰ Aşağıdaki beyitte bu durum anlatılmıştır:

*Çün 'Alî'den bu velâyet şol hilâl-i mâh gibi
 Toğdu şeyhde bedr olundu hatim oldur âşikâr (G95, b. 2)*

Dürrü'l-fu'âd'ın sonunda yer alan elif-nâme biçiminde kaleme alınmış, eleştiri içerikli bir manzumede Hz. Ali'ye duyulan özlemin dile getirildiği bir beyit bulunmaktadır. Şairin ifadelerine göre Hz. Ali, kendi döneminde Allah'ın resûlüne düşmanlık edenlerle ve müminlere sıkıntı veren kimselerle savaşımış; tabiri caizse onlara göz açtırmamıştır. Döldül ve Zülfikar, onun bu mücadelesinde en büyük yardımcıları olmuştur. Ne var ki Ali Rûmî'nin ömür sürdüğü dönemde, İslâmi bilinçten uzak yaşayan ve tarikat ehline dil uzatan merhametsiz kimseler çoğalmıştır. Şair, yaşadığı dönemde Zülfikâr, Döldül ve Ali'ye duyulan ihtiyacı şöyle dile getirmiştir:

*Lâm Lâzımdır bu zamânda Zülfikâr Döldül 'Alî
 Mîm Münâfîķ tıldu 'âlem kavm-i Mervân çok ķatı (G97, b. 12)*

Dürrü'l-fu'âd'da Ehl-i Beyt'i ve Hz. Ali'yi seviyor görünüp dinin gereklerini yerine getirmeyen, bozuk itikadlarını halka aşlamaya çalışan kişi ve topluluklar eleştirilmiştir:

⁴⁰ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbu'l-Hitâb*, haz. Turgut Ulusoy (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1975), 252.

*Muhammed'le 'Alî bir vakt namâzı
Kodu mu gel imâna etme nâzı (b. 2713)*

*İşit evvel 'Alî'yle işbu nâsı
Edip idlâl demezler hiç esâsı*

*Muhibb-i Ehl-i Beyt'iz biz deyip hep
Kırlarlar kim uyar âhîr bî-mezhêp (b. 2522-2554)*

Hiz. Ali sevgisini aşırıya götüren ve İslâm'la bağdaşmayan birtakım inançlara sahip olan topluluklar da şâirin eleştirilerine hedef olmuştur:

*Kimi der kıldı Cibrîl pek haţâyı
Nübüvvet Haydar'ındı Muştafâ'yı*

*Geçirdi şaşırıp etdi günâhı
Deyip bunlar tutarlar iştibâhı*

*Oluş işbu gürûh on dört yol ey yâr
Ederler birbirin tekzîb ve her bâr*

*Kimi der Hâk Muhammed Murtażâ bil
Üçü bir etme tefrîk ey fetâ bil*

*Kimi der Hâk 'Alî'dir yok diğêr hiç
Sapkınlık böyledir kanma peder hiç (b. 7127-7131)*

Eserde yer alan en uzun başlıklardan biri, Hiz. Ali hakkındaki methiyeye verilmiştir. Beş beyitten oluşan bu manzumenin metni aşağıda başlığıyla birlikte sunulmuştur:

Fî-Medh-i Zevci'l-Betül ve'bn-i 'Ammî'r-Resûl ve Seyfî'llâhî'l-meslûl Kâlî'î'l-bâb ve Hâzîmî'l-aḥzâb İmâmî'd-dîn ve 'âlimihî ve Kadiyyî's-şer' ve ḥâkimihî ve'l-Müteşaddîk fi's-Şalât bi-Hâtemihî Mağzâ Resûlî'llâhî bi-nefsihî ve Mazhari'l-'Acâibi'l-İmâmî'l-Hümâm Ebi'l-Ḥasaneyn 'Alî bin Ebî Tâlib Kerrema'llâhu Vechehû ve Selâmu'llâhî 'Aleyh (G67)

[Betül'ün (Hiz. Fatîma'nın) eşi, Resul'ün amcasının oğlu, Allah'ın çekilmiş kılıcı, kapıları yerinden söküp atan, düşman topluluklarını hezimete uğratan, dinin imamı ve âlimi, şeriatın kadısı ve hâkimi, namazda yüzüğünü sadaka olarak veren⁴¹, Resulullah ile

⁴¹ Bazı tefsirlerde Maide sûresinin 55. ayetinde geçen “وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ” (rûku hâlindeyken zekat veren) ifadesinde kast edilen kişinin Hiz. Ali olduğu ifade edilmiştir. Ebu Zer'den nakledilen bir rivayete göre Hiz. Ali, Mescid-i Nebevî'de namazda rûku hâlindeyken bir dilenci ondan yardım istemiş, o da serçe parmağında olan yüzüğünü işaret etmiştir. Dilenci, yüzüğü alıp gitmiştir. Bu olaya şahit olan Hiz. Peygamber, namazda yüzüğünü tasadduk eden Hiz. Ali hakkında hayır duada bulunmuştur. Hiz. Musa'ya kardeşi Harun'un vezir olarak verilmesi gibi kendisine de ailesinden olan Hiz. Ali'yi vezir olarak vermesini Allah'tan niyaz etmiştir. Bahis konusu ayet de tam bu esnada nazil olmuştur. Şii çevrelerce bu ayet ve bahsedilen nüzul sebebi, velayet ve imamet hususunda delil olarak kullanılmıştır. Bk. Fahrüddîn er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâhitü'l-Gayb*, çev. Lütfullah Cebeci (Ankara: Akçağ Yayınları, 1992), 9/119-120; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/298-299.

aynı özden olan, canını ortaya koyup Resulullah için savaşan, olağanüstü hâllere mazhar olan, yiğit imam, Hasan ve Hüseyin'in babası, Ali bin Ebî Talib'in methi hakkındadır. Allah yüzünü ak etsin ve Allah'ın selamı onun üzerine olsun.]

[Fā'îlâtün / Fā'îlâtün / Fā'îlâtün / Fā'îlün]

1. *Mevc urur baħr-i velāyet yā 'Alī senden meded*
Tîz olur şāhdan 'înāyet yā 'Alī senden meded
2. *Bendeyim ben tā ezelden eyledim ikrār seni*
Ede mi bu dil ferāġat yā 'Alī senden meded
3. *Müştākım cāndan saña ben yā velî eyle kabûl*
Sensiñ ol kân-ı mürüvvet yā 'Alī senden meded
4. *Eyleme şāhım ferāmuş dār-ı 'ukbāda beni*
Ķıl kerem eyle delālet yā 'Alī senden meded
5. *Rûz-ı maħşer şun şarābı bu 'Alī bî-çāreye*
Ķālib olmuştur ħarāret yā 'Alī senden meded

Türk edebiyatında Hz. Ali'den istimdat talep eden pek çok manzume yazılmıştır. Hz. Peygamber'e olan yakınlığı, din uğruna yapılan savaşlarda gösterdiği kahramanlıklar, hayatının mücadele içinde geçmesine rağmen derin bir ilme sahip olması gibi pek çok sebep şairlerin nazar-ı dikkatini Hz. Ali'ye yöneltmiş; ona duyulan sevgi ve hayranlık pek çok manzumede makes bulmuştur. Sezai Karakoç'un *Çocukluğumuz* şiirinde ifade ettiği üzere müminlerin gönlünde, "Ali güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar kahraman"⁴² olmuştur.

Hz. Ali'ye duyduğu hayranlığı ve muhabbeti müstakil bir manzumeyle dile getiren şairlerden biri de Ali Baba Rûmî'dir. Yukarıda metni verilen manzumede redif olarak "yā 'Alī senden meded" ifadesi tercih edilmiştir. Bu ifade, Seyfullah Nizamoğlu *Dîvân*'ında bulunan bir Hz. Ali medhiyesinde de redif olarak yer almaktadır.⁴³ Ali Rûmî'nin, eserinde söz konusu *Dîvân*'dan Hurûflîğin eleştirisi bağlamında alıntılar yaptığı hususu göz önüne alınırsa bu şiiri Nizamoğlu'nun mezkûr şiirinden etkilenecek kaleme aldığı düşünülebilir. Öte yandan Nesimî'nin ve Hatâyî'nin de aynı redifte şiirlerinin olması⁴⁴, Hz. Ali'den istimdat talep eden bu tarz şiirlerin Türk edebiyatındaki yaygınlığını göstermektedir.

⁴² Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2020), 97.

⁴³ İdris Söylemez, *Seyfullâh Nizâmî'nin Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 211. Seyyid Nizamoğlu'nun *Dîvân*'ında dikkat çeken hususlardan birisi de Ehl-i Beyt sevgisine tahsis edilen manzumelerin önemli bir yekun tutmasıdır. Eserin bu yönüyle Ali Rûmî'ye örnek teşkil etmesi muhtemeldir.

⁴⁴ Hüseyin Ayan, *Nesimî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni I*. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2002), 229; Şah İsmail, *Hatâyî Dîvânı (İnceleme, Tenkitli Metin, Tıpkıbasım)*, haz. Muhsin Macit (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 285.

İlk beyitte şair, yaygın bir benzetmeden yararlanmıştı. Nitekim Türk edebiyatında Hz. Ali'nin benzetileni olarak kullanılan unsurlardan biri de “bahr”, yani denizdir. Fakat Hz. Ali'nin bizatihi kendisinden ziyade ilmi, hakikati ve ihsanı; genişlik, derinlik ve bolluk bakımından denize benzetilmiştir.⁴⁵ Bu beyitte de velayet, dalgaları kabaran coşkun bir deniz olarak tasvir edilmiş, böylece Hz. Ali'nin velâyet sahibi oluşu vurgulanmıştır. İkinci beyitte geçen “şah” kelimesi ise onun sıfatlarından biri olan “şah-ı velâyet”e işaret eder. Bu tabirin ortaya çıkışı, Hz. Peygamber'e nispet edilen “Ali bendendir, ben de ondanım; o benden sonra bütün müminlerin velisidir.”⁴⁶ anlamındaki rivayete ve Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye zikir telkin ettiğine dair rivayetlere⁴⁷ dayandırılmaktadır.⁴⁸ Dolayısıyla şair, Hz. Ali'nin “şah-ı velayet” oluşunu hatırlatmış ve bu vesileyle ondan manevi yardım talebinde bulunmuştur. İkinci beyitte, ezelden beri ona bende olduğunu ve onu ikrar eylediğini ifade eden şair, bir tarikat müntesibi olarak Hz. Ali'ye olan bağlılığını dile getirmiştir. Zira Hz. Peygamber'e giden bütün yollar (tarikatsileleri) ondan geçmektedir. O hâlde şairin gönlünün ondan feragat etmesi düşünülemez. Üçüncü beyitte, Hz. Ali'ye duyduğu özlemi öne çıkaran şair, ondan kendisinin manevi intisabını kabul etmesini istemiştir. Dördüncü beyitte Hz. Ali'nin ahirette kendisine delalet etmesini isteyen şair, şefaat talebini bu kez doğrudan ifade etmiştir. Son beyitte ise hesap gününün dehşetinden içinin yandığı o günde Hz. Ali'nin dağıtacağı kevser suyuyla serinleme temennisini dile getirmiştir.

3.2. Kadınların En Hayırlısı: Hz. Fatıma

Hz. Fatıma; Hz. Muhammed'in Hz. Hatice ile yaptığı evliliğin neticesinde, bir rivayete göre 605, başka bir rivayete göre ise 609 yılında Mekke'de dünyaya gelmiştir. Hz. Peygamber'in en küçük çocuğu olan Fatıma, Zehra (parlak ve aydınlık yüzlü kadın) ve Betûl (iffetli ve namuslu kadın) lakaplarıyla da anılmıştır. 624 yılında Hz. Ali ile evlenmiş, bu evlilikten Hasan, Hüseyin, Ümmü Gülsüm ve Zeynep doğmuştur. Uhud Gazvesi'nde gazilere su taşımış, bu savaşta babasının dişinin kırılması üzerine bir hasır parçasını yakıp küllerini Resulullah'ın yüzüne bastırmak suretiyle kanı durdurmayı başarmıştır. Hz. Peygamber, vefat ettikten sonra kendisine ilk kavuşacak kişinin kızı Fatıma olacağını bizzat haber vermiştir. Resulullah'a çok düşkün olan Fatıma, onun vefatından dolayı büyük üzüntü duyup sarsılmış; babasının vefatından beş buçuk ay sonra 3 Ramazan 11 (22 Kasım 632) tarihinde vefat etmiştir. Hz. Peygamber'in soyu, hayatta kalan erkek evladı bulunmamasından dolayı kızı Hz. Fâtıma vasıtasıyla devam etmiştir.⁴⁹

⁴⁵ Meliha Yıldırım Sarıkaya, *Türk İslam Edebiyatında Hz. Ali* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2004), 263.

⁴⁶ “Menâkıb”, 21 (No. 3712).

⁴⁷ Söz konusu rivayetlerin tahrir ve değerlendirmesi için bk. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 446.

⁴⁸ Sarıkaya, *Türk İslam Edebiyatında Hz. Ali*, 155.

⁴⁹ Atilla Gökdemir, *Türk İslam Edebiyatı'nda Hz. Fatıma* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 5-10; M. Yaşar Kandemir, “Fâtıma”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/219-223.

Dürrü'l-fu'âd'da Hz. Fatıma ile ilgili müstakil bir manzume bulunmaz. Bununla birlikte şair, çeşitli vesilelerle Hz. Fatıma'dan bahsetmiştir. Ali Baba Rûmî, annesinin mezar taşı için kaleme aldığı mersiye de Hakk'ı arzulayan, abide bir kadın olarak vafsettiği annesini, "Resûlullah'ın kızı ona cariyem dese yaraşır." diyerek övmüştür:

*Ca'ferî'dir bint-i Yûsuf 'âbide müstâk-ı Hâk
Câriyem derse sezâdır bint-i Aḥmed Fâtıma (G79, b. 2)*

Bazı beyitlerde, Hz. Peygamber'in soyunun Hz. Fâtıma aracılığıyla devam ettiği hususu vurgulanmak istenmiştir. Bu amaca matuf olarak Hz. Ali'den "zevcü'l-Betül" terkihiyle bahsedilmiştir. Örneğin Abdülkâdir-i Geylânî'nin Hama'da ikamet eden torunlarından şu şekilde söz edilmiştir:

*Bular cümle şerif nesl-i Resûl'den
Geliplerdir kamu zevcü'l-Betül'den (b. 4770)*

Şair, kimi zaman duasına Ehl-i Beyt'ten olan Hz. Fatıma'yı da ortak etmiştir. Hz. Peygamber, bir hadisinde "Kadınların en faziletlisi Hüveylid kızı Hatice, Muhammed kızı Fâtıma, Muzâhim kızı ve Fir'avn'un eşi Asiye ile İmrân kızı Meryem'dir."⁵⁰ buyurmuştur. Bu hadisten hareketle Hz. Fatıma'ya "kadınların en hayırlısı" anlamında "Hayrûnnisa" denilmiş ve bu onun en meşhur lakaplarından biri olmuştur.⁵¹ Şair, aşağıdaki ilk beyitte Hz. Fatıma'nın "Ḥayrû'n-nisâ" olduğunu vurgulayarak onun manevi mertebesinin büyüklüğünden istifa etmek istemiştir. İkinci beyitte ise Hz. Fatıma'yı aracı kılarak bağışlanma talebinde bulunmuştur:

*'Alî şâh Murtaẓâ'nın ḥürmetine
Fâtıma Ḥayrû'n-nisâ'nın ḥürmetine (b. 3397)*

*Anamız Fâtıma'nın ḥürmetiçün
Âzâd et bendeñi şol 'izzetiçün (MR4, d. 87)*

Abdülkâdir Geylânî'nin annesi "Ümmü'l-Hayr Emeti'l-Cebbâr Fâtıma"nın soyu, Hz. Hüseyin'e, dolayısıyla Hz. Fatıma'ya çıkmaktadır. Söz konusu silsileyi müstakil bir manzumeyle veren şair, Abdülkâdir Geylânî'nin "benî Fâtıma" olduğunu vurgulamış ve onun yoluna canının feda olduğunu belirtmiştir:

*'Abdu'llâh Şavma'î ibn-i Muḥammed
Meşâyih ekberi ser-evliyâdır
O zâtın duḡteri cânâ muḥaşşal
Ümü'l-ḥayr Fâtıma Ḥayrû'n-nisâ'dır*

⁵⁰ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), IV/409, hadis no. 2668.

⁵¹ Gökdemir, *Türk İslam Edebiyatı'nda Hz. Fatıma*, 99.

‘Abdü’l-kâdir benî Fâtıma ey dost

‘Alî Rûmî yolunda cân fedâdır (G56, b. 8-9)

Eserde Hz. Fatıma’nın adı, Ahmed er-Rifâî hakkında anlatılan bir menkıbe içerisinde de geçmektedir. Rifâî dervişlerinin zikir törenlerinde “ateşe girme, vahşi hayvanlarla oynama, cam parçalarını çiğneme” gibi birtakım gösterilere yer verdikleri bilinen bir husustur. Bu gösterilerle Allah dilemedikçe ateşin yakmayacağı, kesici aletlerin kesmesinin mümkün olmayacağı yırtıcı hayvanların zarar vermeyeceği deliliyle ispat edilmek istenmiştir.⁵² Bazı görüşlere göre bu tür gösteriler, tarikatın ilk dönemlerinde bulunmayıp sonradan ortaya çıkmıştır.⁵³

Dürrü’l-fu’âd’da, muhtemelen Rifâîlerin zikir töreni esnasındaki “ateşe girme ve şiş batırma” uygulamalarını meşrulaştırmak üzere uydurulmuş; Ahmed er-Rifâî ile Hz. Fatma’yı aynı hadisenin içinde gösteren bir menkıbeye yer verilmiştir. Menkıbeye göre Ahmed er-Rifâî, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’e lalalık yapmaktadır. Şeyh Ahmed, bir gün nefesine yenik düşmüş ve onların beslenmesi için götürdüğü yemeği kendisi yemiştir. Çocuklar durumu akşam ebeveynlerine anlatınca öfkelenen Hz. Fatıma Şeyh Ahmed’e “Ateş yesin o!” diye beddua etmiştir. Hz. Ali “Yese de tesir etmesin!” şeklinde cevap vermiştir. Hz. Fatıma devamla “Şiş batsın boğazına! demiş, Hz. Peygamber de onu “Batsın amma çıkmasın!” diye cevaplamıştır. Ali Rûmî, eserinde bu menkıbede anlatılanların asılsız olduğunu ifade etmiştir. Ahmed er-Rifâî’yi Ehl-i Beyt’ten dört zatla buluşturan menkıbenin metni aşağıda sunulmuştur:

Güya hizmet edermiş Şâh ‘Alî’ye

Şeyh Ahmed bu ‘azîz ef’dal veliye

Hasan Şâh’la Hüseyin mektebde ihvân

Oğurlarmış bulara lokma her ân

Alıp her gün gidermiş Pîr Rifâî

Lâlâlık hûb edermiş Pîr Rifâî

Ne hâlse nefse bir gün şeyh uyup yâr

Yemiş ol lokmayı yok aşlı zinhâr

Haṭâ eyler be-gâyet ol ‘azîz kûl

İmâmeyn aç kalıp gözler o gün yol

Gelip aḥşâm Fâtıma’yla Şâh ‘Alî’ye

Anı şekvâ ederler ser veliye

Açıp el Fâtıma der nâr yesin ol

‘Alî der yerse te’sîr etmesin ol

⁵² Mustafa Tahralı, “Rifâîyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/99-103.

⁵³ Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları*, 333.

*Kezâ der şîş bata boğazına hem
‘Alî der batsın ammâ çıkmâsin hem (b. 7563-7570)*

3.3. Zehr ile Canını Terk Edip Canan’a Eren: Hz. Hasan

Hz. Peygamber’in torunu, Hz. Fatîma ile Hz. Ali’nin büyük oğlu olan Hz. Hasan, 625 yılında Medine’de dünyaya gelmiştir. Babasının hilafeti sürecinde ona destek olmuştur. Hz. Ali’nin şehit edilmesinin akabinde Kûfeliler halife olarak ona biat etmişlerdir. Durumu haber alan Muaviye, Hz. Hasan ve taraftarları üzerindeki baskılarını artırmıştır. Hz. Hasan, ordusunun savaş konusundaki isteksizliğini fark etmiş ve Muaviye ile anlaşma yoluna gitmiştir. Bu anlaşmanın akabinde ailesiyle birlikte Medine’ye giderek kalan ömrünü burada siyasetten uzak bir şekilde sürdürmüştür. Bir rivayete göre Yezid b. Muaviye ile evlendirilmek vadiyle kandırılan eşlerinden Ca’de bint Eş’as b. Kays tarafından zehirlenmiş ve bu olayın neticesinde 669 tarihinde vefat etmiştir. Müctebâ (seçkin), takî (haramdan, günahattan kaçınan), sıbt (torun) gibi lakaplarla tanınan Hz. Hasan; yumuşak huylu, sakin yaratılışlı ve fitneden kaçınan bir yaratılışa sahiptir. Kaynaklarda çok sayıda evlilik yaptığı ve bu evliliklerden çok sayıda çocuğunun olduğu ifade edilmiştir. Soyu Hasan el-Müsenna ve Zeyd adlı çocukları vasıtasıyla devam etmiş, soyundan gelenlere “şerîf” ünvanı verilmiştir.⁵⁴ Hz. Hasan’ın suret olarak (özellikle vücudunun göğüsten başa kadar olan üst kısmının) Resulullah’a çok benzediğine dair rivayetler bulunmaktadır.⁵⁵

Ali Baba Rûmî, eserinde birkaç vesileyle Hz. Hasan’dan bahsetmiş; ayrıca mersiye türündeki müstakil bir manzumeyi ona tahsis etmiştir. Aşağıdaki beyitte şair, babasının kendisine söylediklerinden hareketle ailesinin “şerîf” soyundan geldiğini ifade etmiştir:

*Pederden tıymuşum çok derdi cânâ
Şerîfiz şühbesiz şek yokdur aşlâ (b. 8348)*

Şair, Hz. Hasan’ı çoğu zaman kardeşi Hz. Hüseyin ile birlikte anmıştır. Aşağıdaki beyitte Hz. Hüseyin ile Hz. Hasan’ı “velâyet madeni”, onların soyundan gelenleri de “gerçek erenler” olarak tavsif etmiştir. Hz. Peygamber’in soyunun devam etmediğini iddia eden ve onun nesline düşmanlık eden kimseleri sert bir dille eleştirmiştir:

*Hüseyin ile Hasan kân-ı velâyet
Bulur mu ya eden bühtân şefâ‘at
Buların şulb-i pâkinden gelenler
Velî aqtâb kamu gerçek erenler
Bularla nesline her kim bakar şaş
Lâyıkdır başına ur günde biñ taş
Kesildi âl diyenler bî-diyânet*

⁵⁴ Ethem Ruhi Fıçlalı, “Hasan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/282-285.

⁵⁵ Tirmizî, “Menâkıb”, 50 (No. 3777-3779)

Çıkıp yoldan olup ehl-i dâlâlet (b. 1579-1582)

Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan'ı sevmenin müminler için bir zorunluluk olduğunu ifade eden şair, onları sevmenin aynı zamanda Hz. Peygamber'i ve Allah'ı sevmek anlamına geldiğini belirtmiştir:

Hüseyn ile Hasan mâh dü cihâna

Buları sevmeyen girmez cinâna

Sever kim âlini sevdi Resûl'ü

‘Azîz sevmek budur ol pür-uşûlü

Olur sevmek Hudâ'yı etme şuğyân

Muhabbet kıl bulasıñ kâmil imân (b. 1608-1610)

Şairin iddiasına göre Abdülkâdir Geylânî'ye düşmanlık eden kimseler, kendilerince onun “şerif” olmadığını ispat etmek için Hz. Hasan'ın soyunun kesildiğini ifade etmişlerdir. Bu iddiaların reddi sadedinde Hz. Hasan'ın on beş oğlunun ismini sayan şair (b. 1675-1679), Abdülkâdir-i Geylânî'nin “şerif” olduğu bilgisinin pek çok kitapta yer aldığını ifade etmiştir:

Aña buğz eyleyen der kaç' olupdur

Hasan nesli cihânda kalmayıpdir

Niçe ehl-i hadîs şâhib-diyanet

Niçe hem mü'ellif pür-feşâhet

Yazıp işbât edip zâhir kılıplar

Şerif nesl-i Resûl Cîli deyipler (b. 1684-1686)

Dürrü'l-fu'âd'da, Abdülkâdir-i Geylânî'nin nesebinin baba tarafından Hz. Hasan'a, anne tarafından ise Hz. Hüseyin'e ulaşmasını konu alan silsile-nâme türünde iki müstakil manzumeye yer verilmiştir. Bu manzumelerden ilkinde Hz. Hasan ile Abdülkâdir-i Geylânî'nin babası Musa Cengî-dost arasında yer alan isimler; Hasan el-Müsenna, Abdullah, Musa Cevn, Abdullah-ı Sani, Musa-yı Sani, Dâvud, Seyyid Mûris, Yahya ez-Zâhid olarak verilmiştir. (G55) İkinci manzumede ise Hz. Hüseyin ile Abdülkâdir-i Geylânî'nin annesi Ümmü'l-Hayr Emetül-Cebbâr Fâtıma arasındaki isimler; Zeyne'l-âbidîn, İmam Bâkır, Cafer es-Sâdık, İmam Kâzım, İmam Ali Rıza, Cevvâd, Kemâleddin, Ebu'l-Atâ, Mahmûd, Muhammed, Abdullah Savmâî olarak sıralanmıştır.(G56)

Şair, bazı beyitlerde Hz. Hasan'ın manevî mertebesinin büyüklüğünden bahsetmiş; kimi zaman da Allah'tan talepte bulunurken onu duasına ortak etmiştir:

Hasan Hülk-ı Rızâ'dan râzî Mevlâ

İbâ kılma kerem bul rûz u ferdâ (b. 1661)

Hasan Hülk-ı Rızâ'nıñ hürmetine

Qabûl et o dîdârîñ cennetine
Nihâyet yok Cevâd'îñ cennetine
Înâbe et Hâk'a urma inâbe (MR4, d. 88)

Eserde Hz. Hasan, Hz. Ali'nin inabe verdiği dört kişiden biri olması itibarıyla da zikredilmiştir:

Veripdir şâh 'Alî çâr pâk vücûda
Olup rehber bular ehl-i sücûda
Hüseyn ile Hasan ol mâh-liâ bil
Hasan ibn-i Yesâr kân-ı şafâ bil
Dîger ol şeyh Kûmeyl şâhib-adâlet
Bulardır yâr uyup eyle řadâat (b. 323-325)

şair, beyit düzeyindeki değinmelerin yanı sıra kaleme aldığı müstakil bir manzumeyle de Hz. Hasan'a tazimde bulunmuştur. Türk edebiyatında Hz. Hasan hakkında yazılmış gazel ve kasidelerin sayısının son derece sınırlı olduđu⁵⁶ göz önüne alınırsa Hz. Hasan'ın Ali Rûmî'nin gönöl dünyasında önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Söz konusu manzumenin başlığı ve metni řu şekildedir:

Merřiyye-i Sıbt-ı Hâzret-i Muammedü'l-Muřafâ Seyyidinâ ve Mevlânâ el-İmâm Hasanü'l-Müctebâ Raiya'llâhu Anh (G20)

[Hz. Muhammed Mustafa'nın torunu, efendimiz, İmam Hasanü'l-Mücteba'nın mersiyesidir. Allah ondan razı olsun.]

[Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün]

1. *Sen hafîd-i fâhr-i 'âlemsiñ Hasan Hülk-ı Rızâ*
İbn-i Haydar zat-ı ekremsiñ Hasan Hülk-ı Rızâ
2. *Mâderiñdir Fâıma bint-i Resûl'llâh seniñ*
Cism ü rûhuñ pâk mûkerremsiñ Hasan Hülk-ı Rızâ
3. *Cân fedâ olsun saña senden gelen evlâda hem*
Çünki mabûl ü müsellemsiñ Hasan Hülk-ı Rızâ
4. *Zehr ile cân terk edip cânâne erdiñ 'aıbet*
Ehl-i Beyt içre ki 'alemsiñ Hasan Hülk-ı Rızâ
5. *Rûz-ı maşer kıl şefâ'at Rûmî'ye ey dest-gîr*
Cedd-i pâk-i Ğavs-ı A'zamsiñ Hasan Hülk-ı Rızâ

⁵⁶ Elif Ayan Nizam, "Divan şiirinde Hz. Hasan", *Klasik Türk Edebiyatında Ehl-i Beyt*, ed. Necmiye Özbek Arslan - Fazile Eren Kaya (Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2023), 214.

Haz. Hasan, ilahi rızaya mazhar olan ahlaki vesilesiyle pek çok manzumede “*Hulk-ı Rızâ*” ünvanıyla anılmıştır.⁵⁷ Ali Baba Rûmî de onun bu vasfını manzumesinde redif olarak tekrar etmek suretiyle vurgulamıştır. Manzumenin ilk iki beytinde, onun Hz. Peygamber’in torunu, Hz. Ali ile Hz. Fatıma’nın oğlu olması hasebiyle necip bir soydan geldiğini vurgulayan şair, üçüncü beyitte tazim ifadelerine Hz. Hasan’ın neslini de dâhil etmiştir. Dördüncü beyitte Hz. Hasan’ın karısı Ca’de tarafından şehit edilmesi hadisesini hatırlatmış ve bundan duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir. Son beyitte, geleneği bozmayan şair şefaat talebini dile getirmekle birlikte Hz. Hasan’a duyduğu muhabbetin gerekçelerinden birini de aşikâr etmiştir: O, (şairin piri olan) Abdülkâdir Geylânî’nin tertemiz soyunun ulaştığı kişidir.

3.4. Şehitlerin Efendisi: Hz. Hüseyin

Haz. Fatıma ile Hz. Ali’nin ikinci oğlu olan Hz. Hüseyin, 626 yılında Medine’de dünyaya gelmiştir. O, Hz. Peygamber’in “benim iki reyhan çiçeğim, “Ehl-i Beyt’in en sevimlileri”, “cennet gençlerinin efendileri” gibi sevgi ve övgü içerikli sözlerine mazhar olmuş iki torunundan biridir.⁵⁸ Babasının ve ağabeyinin hilafetlerinde onlara destek olmuş, Hz. Hasan’ın vefatından Muaviye’nin ölümüne kadar olan süreçte Medine’de zühd içinde bir yaşam sürmüştür. Muaviye’nin ölümünün ardından Yezid’e biat etmemiş, kendisini davet edenlerin sözüne istinaden ailesi ve beraberindekilerle Kûfe’ye doğru yola çıkmıştır. 10 Muharrem 61/10 Ekim 680 tarihinde, Kerbela mevkiinde Yezid kuvvetlerince şehit edilmiştir. Bu acı hâdise, Müslümanların kalbinde zamanın silemediği bir iz bırakmış, Hz. Hüseyin’e duyulan sevgi ve bu hadiseye sebep olanlara duyulan öfke yüzyıllar boyu edebî eserlere yansımıştır.⁵⁹

Ali Baba Rûmî, eserinin pek çok yerinde Hz. Hüseyin’in müminler için faziletinden, onun Hz. Peygamber nezdindeki değerinden bahsetmiş ve Kerbelâ hadisesinden duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir. Bununla birlikte şairin Hz. Hüseyin’e olan ilgisini açıklarken sadece, onun Hz. Peygamber’in torunu olmasından yahut Kerbelâ’da zulme uğramasından söz etmek yeterli değildir. Bu hususta önemli bir sebep de Hz. Hüseyin’in, Pîr Abdülkâdir-i Geylânî’yi Hz. Peygamber’e bağlayan tarikat silsilesi içinde önemli bir halka olmasıdır. Nitekim Abdülkâdir-i Geylânî’nin silsilesi; Ebû Sa’d el-Muharremî, Ebû’l-Hasan el Hakkârî, Ebû’l-Ferec et-Tarsûsî, Abdülaziz et-Temîmî, İzzeddin Abdülaziz b. Hâris et-Temîmî, Şeyh Ebû Bekr eş-Şiblî, Cüneyd el-Bağdâdî, Serî es-Sakâtî aracılığıyla Mâruf-ı Kerhî’ye ulaşır. Kerhî’den sonra bu silsile iki farklı yolla Hz. Resûl’e gider.⁶⁰ Bu kollardan biri; İmam Ali

⁵⁷ Seydi Kiraz, *Süleyman Giryânî Necmü’l-Kulûb (İnceleme-Metin)* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2018), 105; Ayan Nizam, “Divan Şiirinde Hz. Hasan”, 221.

⁵⁸ Tirmizî, “Menâkıb”, 50 (No. 3768-3772)

⁵⁹ Ethem Ruhi Fırlı, “Hüseyin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/518-521. Kerbelâ hadisesinin edebiyata yansımaları hususunda ayrıca bk. Seydi Kiraz - Selim Ümütlü, “Bir Ehl-i Beyt Muhibbi Mehmed Lebîf Efendi ve Kerbelâ Mersiyeleri”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [Journal Of Old Turkish Literature Researches]* 4/1 (2021), 86-90.

⁶⁰ Dilaver Güner, *Abdülkâdir Geylânî* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2016), 65-67.

Rıza, İmam Musa Kâzım, İmam Câfer-i Sâdık, İmam Muhammed Bâkır, İmam Zeynelâbidîn, İmam Hüseyin ve İmam Ali vasıtasıyla Hz. Peygamber'e ulaşır. Söz konusu silsilenin son bölümünün yer aldığı aşağıdaki beyitlerde Hz. Hüseyin, "Hüseyn-i Kerbelâ" ve "Şâh-ı Şehidân", "Şâh Hüseyin", "bağır-ı açâ" gibi isim ve sıfatlarla anılmıştır:

*Olupdur Bâkır'ın şeyhi atası
 'Alî Zeyne'l-'ubâd'dır reh-nümâsı*

*Anın da şeyhidir atası ey cân
 Hüseyn-i Kerbelâ Şâh-ı Şehidân*

*Aña rehber atası Murtażâ'dır
 Anın şeyhi Muhammed Muştafâ'dır (b. 547-549)*

*Ve ammâ şeyhlerin bir nisbeti ol
 Cenâb-ı Kerhî'ye andan bulup yol*

*Rızâ Kâzım Sâdık Bâkır velîye
 Bulardan ol İmâm Zeyne'l-'alî'ye*

*İmâm'dan Şâh Hüseyn bağır-ı açâyâ
 Çıkıp vâsıl olur Şâh Murtażâ'ya*

*'Alî'den Rahmeten li'l-'alemîn'e
 Resûl'den peyk-i Hâzret ol Emîn'e (b. 1861-1863)*

Abdülkâdir Geylânî'nin soyu daha önce bahsedildiği üzere anne tarafından Hz. Hüseyin'e ulaşmaktadır. Şair, zaman zaman bu durumu vurgulamıştır:

*Hasan dürle Hüseyn'in neslidir Ğavş
 Çün 'ilm-i 'ârifiniñ aşlıdır Ğavş (b. 525)*

*Bî-reyb ü şek buların neslidir Ğavş
 Şerîf ekber velî pîr Cîlî'dir Ğavş (b. 1706)*

Şair, Hz. Hüseyin'den bahsederken kimi zaman sözlerini hadislerle destekleme yoluna gitmiştir. Aşağıdaki beyitlerde "O ikisi O'ndan, hayırda öncü ümmetlerden birine mensup iki taifedir."⁶¹ anlamındaki hadis rivayetini manzum olarak açıklamıştır:

*Murâd sıbtan kabîle hâk budur hâk
 İmân etmek lâzım yâr olma ahmağ*

*Hüseyn ile Hasan şâhdan 'ayân hoş
 Müselsel bu gelen evlâd beyân hoş*

*Ki ya'nî dü kabîle olduğun yâr
 Beyân etmiş ikisinden o Muhtâr (b. 1592-1594)*

⁶¹ Temel hadis kitaplarında yer almayan bu rivayet, Muttakî el-Hindî'nin (öl. 975) *Kenzü'l-ummâl*'inde hadis olarak zikredilmiştir. Bk. Emir, *Fazîlet-i Ehl-i Beyt-i Rasûlallâh*, 235.

Aşağıdaki beyitte ise “Hüseyn bendendir, ben de Hüseyn’denim. Allah, Hüseyn’i seveni sevsin. Hüseyn torunlardan bir torundur.”⁶² anlamındaki rivayetin bir bölümü lafzen iktibas ederek Hz. Hüseyn’i sevme konusunda muhataplarını uyarmıştır:

*Hüseyn minnî hadîşinden uyan gel
Uyanmaz kim hazır ğayyâ inan gel (b. 1617)*

Diğer Ehl-i Beyt fertlerinde olduğu gibi Hz. Hüseyn’i de duasına ortak etmiş, kıyamet günü günahlarından dolayı utanç duymamak hususunda ondan manevi yardım talebinde bulunmuştur:

*Hüseyn’e kıl fedâ yevmü’l-kıyâmet
Bu ‘abdi görmesin aşlâ hacâlet
‘Âdildir Hâk eder anda ‘adâlet
Înabe et Hâk’a tırma inabe (MR4, d. 89)*

Ali Baba Rûmî, eserinde Hz. Hüseyn için müstakil bir manzume tahsis ederek Türk edebiyatındaki Kerbelâ Mersiyesi yazma geleneğine dâhil olmuştur. Manzumenin başlığında Hz. Hüseyn’i, gelenekte de yer alan “Hz. Fatıma’nın gözünün nuru” ve “Şehitlerin önderi/efendisi” ifadeleriyle tavsif etmiştir. Bahis konusu başlık ve manzumenin metni şu şekildedir:

Mersiyye-i Kurretü’l-‘Ayn-ı Fâtımatü’z-Zehrâ Seyyidinâ ve Mevlânâ el-İmâm Hüseyn Seyyidü’ş-Şühedâ Râdiya’llâhu Anh (G19)

[Fâtımâtü’z-Zehrâ’nın gözünün nuru, efendimiz, şehitlerin önderi İmam Hüseyn’in -Allah ondan razı olsun- mersiyesidir.]

[Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilün]

1. Nîm nigâh eyle efendim bendeyim ben bî-riyâ
Kıl kerem ey bedr-i kevneyn yâ Hüseyn-i Kerbelâ
2. Nûr-ı çeşm-i Fâtıma sırr-ı ‘Alî tu âşikâr
Ey hafîd-i server-i ‘âlem Muhammed Muştâfâ
3. Haşre dek olmaz ferâmûş vak’a-yı şâh-ı şehîd
Çün Hüseyn minnî buyurdu ser-fîrâz-ı enbiyâ
4. Şimr ile mel’ün Yezîd’e la’net eyle bî-şumâr
Râh-ı Aḥmed’den cüdâ bî-iştibâh ey zâhidâ
5. Rûz u şeb bu derdile yan şeyḥ ‘Alî şâh ‘aşkına
Eyleyip la’net o Şimr’e ol feraḥ-yâb Rûmî’yâ

⁶² Tirmizî, “Menâkıb”, 50 (No. 3775)

Manzumenin ilk beytinde Hz. Hüseyin'i "her iki dünyanın dolunay"ı olarak niteleyen şair, onun manevi ışığından her iki dünyada da yararlanmak istediğini; onun yarım bakışının dahi bu hususta kendisine yeterli olacağını ifade etmiştir. Beyitte Hz. Hüseyin'in adının "Kerbela" kelimesiyle bir terkip oluşturacak şekilde kullanılması, onun elim bir hadise neticesinde şehit olmasına ve bu sayede kazandığı manevi mertebenin büyüklüğüne bir gönderme olarak okunabilir.

İkinci beyitte şair, Hz. Hüseyin'i "Hz. Fatıma'nın gözünün nuru", "Hz. Ali'nin sırrı" ve "Hz. Peygamber'in torunu" olarak tavsif etmiş ve böylece onun Ehl-i Beyt'e mensubiyetini hatırlatmıştır. Üçüncü beyitte sözü Kerbelâ hadisesine getirmiş ve onun Kerbelâ'da şehit edilmesinin haşre dek unutulmayacağını, Hz. Peygamber'in "Hüseyin bendedir..." hadisi eşliğinde ifade etmiştir.

Son iki beyitte, Ehl-i Beyt kavram alanı içerisinde rakip gücü oluşturan kişilerin eleştirisine yer vermiştir. Bilindiği üzere Yezid (öl. 683), Hz. Hüseyin'in üzerine ordu gönderen dönemin halifesi; Şimr b. Zî'l-Cevşen ise Kûfe Valisi Ubeydullah b. Ziyâd'ı Hz. Hüseyin'e karşı kışkırtan ve bazı rivayetlere göre Hz. Hüseyin'in mübarek başını kesen kişidir.⁶³ Bu isimler, söz konusu davranışları nedeniyle edebiyatta kötülüğün sembolü olarak zikredilmişler; daima merhametsizlikleri ve gaddarlıklarıyla anılmışlardır. Ali Rûmî de bu kişilere hesapsız bir şekilde lanet okumak gerektiğini belirtmiş, onların Hz. Peygamber'in yolundan çok uzak olduklarının altını çizmiştir. Son beyitte, gece gündüz Hz. Hüseyin'in derdiyle yanmak, yani bu hadiseyi unutmayıp onun yasını tutmak gerektiğini ifade eden şair, içinin ancak Şimr'e lanet okumakla rahatlayacağını belirtmiştir.

3.5. Muhammedî Nurun İntikaline Vesile Olan Saadet Burçları: On İki İmam

Arapçada "eimme-i isnâ âşer", Farsçada "dûvâzdeh imâmân", Türkçede "on iki imam" olarak ifade edilen tabir; Hz. Ali, oğulları Hasan ve Hüseyin ile birlikte Hüseyin'in neslinden gelen ve imam kabul edilen dokuz kişiyi ihtiva etmektedir. Bu imamlar sırasıyla; Ali b. Ebî Tâlib (öl. 661), Hasan b. Ali (öl. 669), Hüseyin b. Ali (öl. 680), Ali Zeynelâbidin b. el-Hüseyin (öl. 713), Muhammed el-Bâkır (öl. 734), Câfer es-Sâdık (öl. 765), Mûsâ el-Kâzım (öl. 799), Ali er-Rıza (öl. 818), Muhammed et-Takî (öl. 835), Ali en-Nakî (öl. 868), Hasan el-Askerî (öl. 873), Muhammed el-Mehdî'den (öl. 873) oluşmaktadır. Şîî-İmâmîyye fırkasında on iki imama inanmak bir inanç esası olarak kabul edilmiştir.⁶⁴

Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye telkin ettiği tevhid zikrinin ve Hz. Ali'yle açılan "velayet yolu"nun imamlar aracılığıyla insanlara ulaşması hasebiyle tasavvufi gelenekte de on iki imama büyük saygı duyulmuş ve muhabbet beslenmiştir. Sûfiler, ilimde derinleşmiş âlimleri manevi olarak Hz. Peygamber'in soyundan kabul etmişler; onun nurundan

⁶³ Mehmet Arslan - Mehtap Erdoğan, *Kerbela Mersiyeleri* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2009), 22-30.

⁶⁴ Ethem Ruhi Fırlalı, "İsnââşeriyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/142-147; Ethem Ruhi Fırlalı, "Şîîliğin Doğuşu ve Gelişimi", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîîlik Sempozyumu* (İstanbul: İSAV, 1993), 41.

nasibini almış kimseler olarak görmüşlerdir. On iki İmam ise hem “âl”den olup hem de ilimde derinleşerek bu iki nisbeti birleştirmeye muvaffak olmuş kimseler olarak addedilmiştir. Bu durum “nur üzerine nur” ifadesiyle tarif edilmiştir.⁶⁵

Ali Baba Rûmî, eserinde Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin dışındaki dokuz imamdan da yeri geldikçe bahsetmiştir. Dördüncü İmam Zeynelâbidîn ile beşinci İmam Muhammed Bakır’dan haklarında anlatılan bir menkıbenin asılsız olduğu sadedinde (b. 1527-1560), altıncı İmam Cafer-i Sadık’tan onun “Mecmu’u’s-selâsil” (silsileleri toplayan) olması, yani Hz. Ali’den gelen silsile ile Hz. Ebû Bekir’den gelen silsileyi şahsında birleştirmesi hasebiyle (b. 551-556) söz etmiştir. On birinci İmam Askerî’ye Abdülkâdir Geylânî’yi önceden haber vermesi ve ona tarikat seccadesini göndermesi bağlamında değinmiş (b. 6373-6374), on ikinci İmam Muhammed Mehdi’ye de ortadan kaybolması ve tekrar ortaya çıkacağına dair inanç vesilesiyle temas etmiştir. (b. 1910-1911) Diğer imamların bahsi, eserdeki silsile-nâme özelliği gösteren bölümlerde ve düvazdeh türündeki manzumelerde geçmektedir.

Bektâşilikte Ehl- Beyt’i ve onları sevenleri dost edinme “tevellâ”, onlara kötülük ve haksızlık edenleri düşman bilmek “teberrâ” olarak adlandırılmaktadır.⁶⁶ Ali Baba, Bektâşî-meşrep bir şair olmasa da bu konudaki duyarlılığının bir neticesi olarak eserinde tevellâ ve teberrâ anlayışının yansıması olarak değerlendirilebilecek ifadeler yer vermiştir. Aşağıdaki beyitler bu minvaldedir:

*Eger tahkîk-îmânîñ varsa her ân
Resûl’ün sevdiğin sev etme şuğyân (b. 1043)*

*Bulara buğz eden muṭlak şakîdir
‘Adûya kim ‘adû ol muttakîdir (b. 1048)*

Bu beyitlerin hemen akabinde sözü Hz. Peygamber’in bütün evladını canıgönülünden sevmeye getiren şair, onları sevmeyi Müslüman olmanın bir gereği olarak görmüştür. Ardından da birer “saadet burcu” olarak nitelediği “on iki imam”ın isimlerini sıralamıştır:

*Olupdur on iki burc-ı sa’âdet
Muḥabbet kim kılar buldu hidâyet*

*‘Alî şâhim Ḥasan derde devâdır
Üçüncü ol Ḥüseyn-i Kerbelâ’dır*

*İmâm Zeyne’l-alî Bâkır Muḥammed
Velî Ca’fer’le Kâzım nesl-i Aḥmed*

*Rızâ sultân ‘azîz ismi ‘Alî’dır
Takî ibn-i Rızâ ekmel velîdir*

⁶⁵ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: Otto Yayınları, 2014), 41.

⁶⁶ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 357.

‘Alî ibn-i Taķî nāmı Naķî Şāh
Ferzendi ‘Askerî ol şu‘le-i māh

Mehdî’yle on iki buldu nihāyet
Gözet bir gün gelir şāhib-şecā‘at (b. 1052-1057)

Dürrü’l-fu‘âd’da on iki imama cihaz-ı tarik bahsi içinde de değinilmiştir. Buna göre tarik-i Ekberî’den Ali ibn-i Ebū Rāşid adlı bir zat on beş terki bulunan bir taç ihtira etmiştir.⁶⁷ Bu on beş terk; “Hz. Peygamber, Hz. Hatice, Hz. Fatıma ve on iki imam”a işaret olup onlara duyulan muhabbetin bir nişanesi olarak algılanmıştır:

‘Alî ibn-i Ebū Rāşid denir cān
Tarîķ-i Ekberî’den şeyh pür-iz‘ān

Edipdir ihtirā‘ bir tāt ki a‘lā
Olup terki anıñ on beş hüveydā

Kalın bezden beyāzdır hem dikilmiş
Güzel ebyaz harirlerle örülmüş

İşāret bu Resül Zehrā Hādice
İmāmlar on iki buldu netice

Olur on beş işit bu bir muhabbet
Muhabbetden olur hāşıl hāķīķat

Muhabbet kim kılar buldu necātı
Bulara ol bulup içdi hayātı (b. 6729-6733)

Ali Rûmî, eserinin son bölümünde ettiği dua içerisinde on iki imamın isimlerini zikretmiş ve duasının onların hürmeti için kabul edilmesini Allah’tan niyaz etmiştir:

Hasan Hulķ-ı Rızā’nıñ hürmetiçün
Hüseyn-i Kerbelā’nıñ hürmetiçün

Şāhum Zeyne’l-‘alî’niñ hürmetine
İmām Bāķır veliniñ hürmetine

Emîr Ca‘fer deliliñ hürmetiçün
Kāzım nuķķ-ı cemiliñ hürmetiçün

Pîrim Sulţān Rızā’nıñ hürmetine
Taķî kuţb-ı cihānıñ hürmetine

Ķuluñ Rûmî gedāya kıl hidāyet
Hidāyetden çıkar her bir itā‘at (b. 9415-9419)

⁶⁷ Terk: Tacin dilimleri. Bk. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 353.

Türk edebiyatında on iki imamın isimlerinin sıralandığı manzumeler genel itibarıyla “dûvâz-deh” olarak adlandırılmaktadır. Türün ortaya çıkışı, Alevi-Bektaşî geleneğinde on iki imama duyulan derin sevgi ve kuvvetli bağlılıkla açıklanmış; başlangıçta on iki imam konulu nefesler içinde değerlendirilen bu tarz şiirler son dönemde “dûvâz-deh” ismiyle anılır olmuştur. 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar yazılan dûvâz-dehlerde on iki imam; lakapları-unvanları; masum, mazlum, günahsız olarak şehit olmaları; soyları sonsuza kadar devam edecek kudsî bir sülaleye mensup olmaları gibi hususiyetlerle anılmışlardır.⁶⁸ Dûvâz-deh söyleme geleneği, daha ziyade Alevi-Bektaşî geleneği içinde yaygın olsa da bu gelenek içinde yer almayan bazı mutasavvıf şairler de türe rağbet göstermiştir. Bu şairlerden biri de Ali Baba Rûmî’dir. *Dürrü’l-fu’âd*’da dûvâz-deh türünde yazılmış altı manzume bulunmaktadır.

Aşağıdaki manzumede şair, kendisini “muhibb-i Ehl-i Beyt” olarak takdim etmiş; akabinde dört halifeye, Hz. Peygamber’in âline, ashabına tazimde bulunmuş ve on iki imama bağlılığını ifade etmiştir. Son dörtlükte, sıraladığı bu isimlere Abdülkâdir-i Geylânî, Muhyiddin İbnü’l-Arabî ve Eşrefoğlu Rûmî’yi de dâhil ederek manzumesini bitirmiştir:

Gazel-i Münāsib-i Hāl⁶⁹ (MR2)

[Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün]

1. Biz muhibb-i Ehl-i Beyt’iz çâr yârîñ çâkeri
Râfîzî har hûk Yezîd’e la‘net olsun bî-şumâr
Olmuşuz çün tâ ezelden anlarıñ hâk-i deri
Râfîzî har hûk Yezîd’e la‘net olsun bî-şumâr
2. Sezmişiz Şiddîk ‘Ömer’iñ ma‘nevî esrârını
Görmüşüz ‘Osmân zekîniñ pertev-i envârını
Eyleriz Haydar ‘Alî’niñ bî-riyâ ezkârını
Râfîzî har hûk Yezîd’e la‘net olsun bî-şumâr
3. Haq dedik Şâh Ahmed’iñ her kavline tâ ibtidâ
Âl ü aşhâb-ı Resûl’e cânımız olsun fedâ
İftirâ kılma bize ey râh-ı rasıtdan rehâ
Râfîzî har hûk Yezîd’e la‘net olsun bî-şumâr
4. Şâh Hasan’la nûr Hüseyn’iñ derdiyle giryânîyiz
Hazret-i Zeyne’l-‘alî’niñ râhınıñ üryânîyiz
Ol İmâm Bâkır Muhammed Ca‘fer’iñ hayrânîyiz
Râfîzî har hûk Yezîd’e la‘net olsun bî-şumâr
5. Ceddimiz Kâzım Rızâ’niñ himmetiyle talibâ

⁶⁸ Seydi Kiraz, “Süleyman Giryânî’nin On İki İmam Menâkıbnâmesi”, *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 12/10 (2017), 191; Dilara Aydın, “Klasik Türk Şiirinde Dûvâzdehler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 103 (2022), 262.

⁶⁹ Şair, başlıkta “gazel” ifadesini kullansa da her bendinde dört mısra barındıran bu manzumeyi “murabba” olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

*Ehl-i Sünnet mesleginden kim kılar bizi cüdā
Meyl-i ağıyar eyleyen dūr mezhebinden zāhidā
Rāfizi har hūk Yezid'e la'net olsun bî-şumār*

6. *Bendesiyiz biz Taķi'niñ nūr u tã'at cismimiz
Şāh Naķi'yle 'Askeri'niñ ism-i pāki ismimiz
Mehdī-i şāhib-zamānıñ resmidir bu resmimiz
Rāfizi har hūk Yezid'e la'net olsun bî-şumār*
7. *Cili'ye uyduķ ezelden Hanbeli'yiz Hanbeli
Eşrefoğlu'yla pīrimiz Mağribi İbn-i 'Alī
Rūmī'yim dönmem bulara demişim çünkü belī
Rāfizi har hūk Yezid'e la'net olsun bî-şumār*

Aşağıdaki manzumede, şair nûr-ı Muhammedî anlayışından yola çıkarak ilk yaratılan varlığın Hz. Peygamber'in nuru olduğunu, sonrasında bütün mahlûkatın bu nurdan yaratıldığını, Hz. Peygamber'den gelen nurun onun ilmine varis olan Hz. Ali'ye, ondan da diğer imamlara intikal ettiğini anlatmıştır.⁷⁰ Son imam Muhammed Mehdî'yi zikretmesinin akabinde "Pirim Ğarbi" diyerek Muhyiddin İbnü'l-Arabî'yi de bu zincire dâhil etmiştir. Beşinci beyitten itibaren iç kafiye de yer veren şairin bu manzuMede güçlü bir ahengi ve estetik bir söyleyişi yakaladığı görülür:

Der-Vaşf-ı Düvâz-deh-i İmāmān Rađiya'llāhu Te'ālā 'Anhum Ecma'in (G11)

[On iki imamın methi hakkındadır. Allah onların hepsinden razı olsun.]

[Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün]

1. *Bu didem ber-ğubār-ı Muştafā'dan pūr-cilā oldu
Derūnum 'aşk ile memlū gönül beyt-i Hudā oldu*
2. *Muhammed sırr-ı 'ālemdir muhīṭ nūru bu mevcūdu
Yedi kat yer yedi kat gök eger mülk-i bekā oldu*
3. *Muhammed cānlarıñ cāni cihāna rahmet-i Haķ'dır
Dü kevniiñ şāhidır el-haķ kamuya pişvā oldu*
4. *Anıñ aḥbāb u āline 'adāvet eyleyen kelpeler
Āzād olmaz mu'azzebden şefā'atden cüdā oldu*

⁷⁰ Şif kaynaklarda Hz. Peygamber'e atfedilen bir hadiste; Resulullah, Hz. Fatıma ve on iki imamın "mahlûkatın yaratılmasından önce" nurdan yaratıldıkları ifade edilmiştir. Nur ayeti (en-Nûr 24/35) de on dört masumun bahis konusu nurani menşeleriyle ilgili olarak yorumlanmış ve aydınlıktan bahseden hemen bütün ayetler onlar için bir işaret olarak değerlendirilmiştir. Bk. Hamid Algar, "Çârdeh Ma'sûm-i Pāk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/227-228. Aynı anlayışa göre "Âlemde daima peygamberliğin misyonunu devam ettirecek bir şahsiyet bulunacaktır ve misyon sırasıyla on iki imama intikal etmiştir." Bk. Ocak, *Tasavvuf, Velâyet ve Kâinatın Görünmez Yöneticileri Tarihsel, Sosyolojik ve Eleştirel Bir Yaklaşım*, 323. Her ne kadar kendisini Ehl-i Sünnet mesleğinden olarak tanımlasa da Ali Rûmî'nin manzumesinde de bu anlayışın etkileri görülür.

5. Muḥammed kân-ı ‘irfândır kelâmı ‘ayn-ı Qur’ân’dır
O şâhiñ ‘ilmine vâriş damadı Murtaza oldu
6. Ḥasan’dır nûruna mazhar Ḥüseyn’e erdi envârı
Bularıñ sırrına mahrem ‘Alî Zeyne’l-‘abâ oldu
7. İmâmım Ḥazret-i Bâkır yüzünde nûr-ı Ḥaḳ zâhir
Bulara kaşd eden kâfir gürûh-ı eşkiyâ oldu
8. Veliler ekmeli Şâdıḳ imâmet şânına lâyıḳ
Anı tekzîb eden fâsık cehenneme revâ oldu
9. Kâzım kân-ı nezâketdir dili bâḡ-ı letâfetdir
Giren ehl-i meserret Rızâ Şâh reh-nümâ oldu
10. Taḳî dertler devâsıdır Naḳî Ḥaḳḳ’ın ‘aṭâsıdır
Bular dinîñ binâsıdır kamu Ḥaydarâsâ oldu
11. Penâhum ‘Askerî dönmem güvâhım ‘Askerî dönmem
Çün âhum ‘Askerî dönmem baña nûru nümâ oldu
12. Muḥammed Mehdi ḥâtemdir kamu esrâra mahremdir
Erenler içre ekremdir ḥadîsle rûşenâ oldu
13. Pîrim Ğarbî şunar şâfi içre Ümmî demez kâfi
Sözüm ḥaḳdır cidâl mâ-fi varım bahâ oldu
14. Taḳındım fânide çok ad hemân tekrâr eder ḥussâd
Cinân içre benim zühhâd işim gücüm şenâ oldu
15. Baña Rûmî Baba derler derûnu pür-şafâ derler
Ḥulûlî’ye vebâ derler dilim seyf-i ğazâ oldu

Aşağıdaki manzumenin ilk beytinde Hz. Peygamber “hak nebî” ve “din serveri” olarak tanımlanmış, sonrasında on iki imamın isimleri onun manevi mirasını ve soyunu devam ettiren kişiler olarak tazim ifadeleri eşliğinde sıralanmıştır:

Naẓm-ı Fî-Münāsibi’l-maḳālât (G57)

[Söze uygun düşen manzume]

[Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Feülün]

1. Muḥammed ḥaḳ nebî dîn serveridir
‘Alî Ḥaydar velî ser-‘askeridir
2. Kesildi Şâh Ḥasan nesli diyenler
Yezîd’dir hep şamunuñ kelpeleridir
3. Ḥüseyn-i Kerbelâ dînîm imânım
‘Alî Zeyne’l-‘abâ yol rehberidir

4. Bâkır ibn-i 'Ali Aşğar demez kim
Odur güm-râh münâfıkdan biridir
5. Kesilmez nesl-i pâkim dedi Aḥmed
İnanmaz kim 'Azâzîl leşkeridir
6. Şâdık Ca'fer ibn-i Bâkır gümân yok
İmâm Kâzım begim hem Ca'feridir
7. Rızâ ibn-i İmâm Kâzım muḥakkak
Taḳî ibn-i Rızâ pîrler pîridir
8. Naḳî ibn-i Taḳî şâh-ı mükerrem
Naḳî'nîñ nûr-ı çeşmi 'Askerî'dir
9. Gelir Mehdî ḳarîb va'llâhu a'lem
'Alî Rûmî bularıñ kemteridir

Aşağıdaki manzumenin ilk beytinde yine Hz. Muhammed'in bütün varlıktan daha önce yaratıldığı düşüncesine yer verilmiş, hemen akabinde de Hz. Ali'nin onun ziyasından yaratıldığı ifade edilmiştir. Hz. Ali'nin isminin zikredilmesinin ardından Hz. Hatice ve Hz. Fatimatü'z-Zehrâ'nın adları zikredilmiş, sonrasında diğer imamlar sıralanmıştır. Son beyitte Abdülkâdir-i Geylânî'yi ve İbnü'l-Arabî'yi de bu zincire ekleyen şair, sıralamaya kendi ismini de dâhil etmiştir:

[Gazel] (G65)

[Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün]

1. Dilâ cümle 'avâlimden Muḥammed ibtidâ geldi
Anıñ nûr-ı ziyâsından 'Alî ser-evliyâ geldi
2. Ḥadice'yle ma'a-Zehrâ olupdur revnaḳ-ı uḫrâ
Bulardan ol dili deryâ Ḥasan ḳalbe cilâ geldi
3. Hüseyin sırr-ı nübüvvetdir uyan ehl-i başiretdir
Muḥabbet et ki rahmetdir Ḥudâ'ya âşinâ geldi
4. İmâmım 'Âbidin şânî Bâkır'dır gevheriñ kânı
Velî Ca'fer yüce şânı ḳamu Ḥaydarâsâ geldi
5. Kâzım baḫr-i velâyetdir Rızâ şâhib-'adâletdir
Taḳî ehl-i iṭâ'atdır Naḳî memlû-vefâ geldi
6. Ḥasan el-'Askerî sultân budur ol ma'den-i 'irfân
Gelir Mehdî geçer devrân Ḥulûlî'ye vebâ geldi
7. 'Abdü'l-ḳâdir olup rehber çekip cezb eyledi Ḥaydar
Bulardan sırr-ı Şeyḫ Ekber 'Alî Rûmî gedâ geldi

Diğer düvâz-dehlerle benzerlik gösteren aşağıdaki manzumede şair, son imam Muhammed Mehdi'nin isminin zikretmesinin akabinde kendisinin manevi âlemde ünsiyet kurduğu şeyhlerin isimlerini bu zincire dâhil etmiştir. Bu şeyhler sırasıyla; Abdülkâdir-i Geylânî, Yûnus b. Yahyâ el-Hâşimî, Ebû Medyen Şuayb el-Ensârî ve Eşrefoğlu Rûmî'dir:

Diğer Medhiyye-i Şerîf (G91)

[Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün]

1. *Ey Hâbib-i Hâk Te'âlâ kâ'inatın serveri*
Çâr kitâb kudret zebânın lebleriindir tefsiri
2. *Evvelâ mahrem edip dost râziña ey muhterem*
Şidka genc 'âdil halimle 'ilmi vâfir Haydar'ı
3. *Şâh Hüseyin'imle Hasan bisyâr şahâbe ehl-i dîn*
Ma'nevî Zeyne'l-velî Sultân 'Aliyyü'l-Aşgar'ı
4. *Yaz hemân dil levhine Bâkır Muhammed zikr olan*
Şâniyâ mâhû'l-kulûb a'nî imamım Ca'fer'i
5. *Kâzımî ol Kâzımî var Pîr Rızâ'dan al naşib*
Cümle bunlar ma'nâda sırr-ı habibiñ mazharı
6. *Ehl-i takvâya penâh muṭlaḳ Takî'dir ta'zîm et*
Bul vişâl oğlu Nakî'yle ey muhibb-i 'Askerî
7. *Muntazır olmak gerek hatim Muhammed Mehdi yâr*
Allâh Allâh ne vebâdır münkirâna dîn eri
8. *Kıl senâ dâ'im bularla Gavşü'l-A'zam Cîlî'yi*
Şeyh Yûnus'la Şeyh Şu'ayb hatmü'l-ricâl Şeyh Ekber'i
9. *Rûmlu Eşref-zâde'yi de ey 'Alî bu Rûmîveş*
Etme tefriḳ çıkmasın dilden o Rûm'uñ rehberi

Aşağıdaki manzumede Hz. Peygamber ve on iki imamın isimlerinin zikredilmesinin akabinde sırasıyla; Abdülkâdir-i Geylânî, Ebû Medyen Şuayb el-Ensârî, Yûnus b. Yahyâ el-Hâşimî, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Sadreddin Konevî, Abdülganî Nablusî, Ebu'l-Hasan eş-Şâzelî'nin isimlerine yer verilmiştir. Son beyitte şair, hak yolda Hızır'a minnet eylemeyeceğini belirtmiş⁷¹ ve Hz. Peygamber'den zikredilen isimler aracılığıyla gelen ledün ilmine talip olduğunu işaret etmiştir:

⁷¹ Kur'an'da Hızır'a (as.) ledün ilminin bir rahmet olarak verildiğinden söz edilmektedir. (el-Kehf 18/65) Zamanla "ilm-i ledün" tabiri, "Allah'ın veli kullarına verdiği bir ilim türü" anlamında ıstılah hâline gelmiştir. Tefsirlerde bu ilmin "Allah'ın kuluna vasıtasız olarak doğrudan bahsettiği" bir ilim olduğu ifade edilmiştir. Bk. Mahmud Esad Erkaya, *Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları* (İstanbul: Otto Yayınları, 2017), 145-147. Şair, "Hızır'a minnet eylemem" derken ledün ilminin Allah dostlarına manzumede zikredilen şahsiyetler aracılığıyla ulaştığı hususuna işaret etmiştir.

Der-Vasf-ı Dûvâzdeh-i İmâmân ve Ma'a Ba'zu'l-Şuyûḥunâ Rıdvânü'llâhi Te'âlâ 'Aleyhim Ecmâ'in (G93)

[On iki imam ve bazı şeyhlerimizin vasfı hakkındadır. Allah onların hepsinden razı olsun.]

[Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün]

1. Aḥmedî'ym cân u dilden Murtaẓā'ya iktidām
Ḥaydarî'ym ki ezelden Muṣṭafâ'ya iktidām
2. Ol Ḥasan ḥulḳ-ı Rızâ'dan ḳalbime erdi sürür
Bu sürürle Şâh Ḥüseyn-i Kerbelâ'ya iktidām
3. Ben imâm Zeyne'l-'alî'niñ âli'ym bi-iştibâh
Ḥazret-i Bâkır Muhammed pîşvâya iktidām
4. Ca'ferî'ym Ca'ferî Kâzım'dan aldım himmeti
Râh-ı 'aşḳda bi-riyâ Sultân Rızâ'ya iktidām
5. Şol Taḳî'niñ sırrıym ki sırrıma ermez 'avâm
Revnaḳ-ı 'âlem Naḳî şâhib-vefâya iktidām
6. 'Askerî'niñ 'askeriyim var nişânım Mehdî'den
Ḳâtil-i zındıḳ olan cümle fetâya iktidām
7. Rûḥ-ı Cîlî'yle Şu'ayb'dan buldu gönüm 'ilme râh
İbn-i Yaḥyâ Şeyḥ Yûnus 'aynû'l-'atâya iktidām
8. Tıy velâyet kânı Ḥaydar oldu şânî Mağribî
Bu sebebden müdde'î ol reh-nümâyâ iktidām
9. Mağribî Şeyḥ kâşifü'l-esrâr Olan Ekber Velî
Öyle bir baḥr-i 'ulûm ser-evliyâyâ iktidām
10. Şeyḥ Şadır'la Nâblîsî'den gelir feyzim benim
Pîr Ḥasanveş memlû-ḥâl ehl-i Ḥudâ'ya iktidām
11. Rûmî'ym bu râh-ı Ḥaḳ'dan Ḥızr'a minnet eylemem
Ol Aḥmed Maḥmûd Muhammed muktedâyâ iktidām

3.6. Adlarını Zikretmekle Saadet Bulunacak Kişiler: On Dört Masum-ı Pâk

İsnâaşeriyye Şîîlerinin itikadına göre “Hz. Muhammed ile Hz. Fatıma ve on iki imam” masum görülmüştür. Bu anlayışa göre bahis konusu on dört kişi; küçük büyük günahlardan, her türlü kötülüklerden, yanılmaktan ve unutmaktan münezzeḥ olduğu için bu zatlara “on dört masum” denilmiştir. Alevi-Bektaşiler ise “masum” sözünün Türkçede henüz ergenlik çağına erişmemiş çocuklar için kullanılması ve bu sözün örfteki anlamını bilmemeleri nedeniyle “on iki imamın ergenlik çağına erişmeden şehit edilen on dört erkek evladı”na ayrıca “on dört masum” ismini vermişler; gülbanglerinde ve nefeslerinde

on iki imama ilaveten bu kişileri de anmışlardır.⁷² *Dürrü'l-fu'âd*'da “on dört masum” Alevî-Bektaşî geleneğindeki söz konusu bakış açısı dâhilinde ele alınmıştır. Aşağıdaki beyitlerde şair, on dört masuma candan muhabbet etmeyi aşk yolunda lezzet bulmanın şartı olarak saymış; onların henüz çocukken şehit edildikleri bilgisini verdikten sonra isimlerini teker teker zikretmiştir:

*Bil on dört ma'sûmu cāndan muḥabbet
Etmekle bul ṭarık-i 'aşkda lezzet*

*Şabāvet 'ālemindeyken bular hep
Olup bir bir şehīd ey pāk-mezheb*

*Zikr olsun adları yār ele ezkāṛ
Biri Muḥsin Muḥammed ibn-i Ḥaydar*

*Eşref-zāde yazıp Muḥsin deyipdir
Çarpıpdir bu fenādan 'azm edipdir*

*Menākıblar neler kılmış cihānda
Anıñcün çokları kalmış gümānda*

*Buñā ba'zı kibār ekber laḳab yār
Verip söz Rûmî'niñ çekme ta'ab yār*

*'Abdu'llāh-şānī var İbnü'l-Ḥasan Şāh
İkinci bu olup hıfz eyle hem-rāh*

*'Abdu'llāh'dır üçüncü bil atası
Hüseyn-i Kerbelā dīniñ ziyāsı*

*Ḳāsım ibnü'l-Hüseyn dördüncü cānā
Yazıp böyle niçe 'ālim ü dānā*

*Hüseyn ibn-i 'Alī Evsaṭ ey iḥvān
O Zeyne'l-'ābidīn bu er dirāḥşān*

*Beşinci ol geçen altıncı Ḳāsım
Bu da oğlu fedā cānımla başım*

*'Alī Eṭṭar bin Bākır Muḥammed
Yedinci bu olup ceddi Şāh Aḥmed*

*'Abdu'llāh'la sekiz Yaḥyā dahi var
Denir Hādī ṭokuz ey ehl-i ikrār*

*Bular Ca'fer velī ferzendlerinden
Şādık sırr-ı 'Alī ferzendlerinden*

⁷² Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri* (İstanbul: İnkılâb Yayınları, 2004), 249.

Şâlihî Tâyyib bularla on bir ebrâr
Bu dü Kâzım İmâm'ın oğlu ahyâr

Şâgîr Ca'fer bin server Nakî'dir
On ikinci bu diller revnakıdır

Kâsım Ca'fer imâmım 'Askerî'nin
Olup ferzendleri dîn rehberiniñ

Bularla oldu on dört buldu encâm
Kılıp yâd et figân her rûzla her şâm

Deyipdir ba'zılar Nakî 'Alî'nin
Evlâdından bular Hâdî velîniñ

Deriz Şâh 'Askerî'nin söz bu hem-dem
Budur ben bildigim va'llâhu a'lem (b. 1077-1096)

Şair, “On dört masum-ı pâk”ın isimlerini saydıktan sonra Hz. Peygamber'in âlini ve ashabını sevmek, onlara düşman olanlardan uzak durmak gerektiğini ifade etmiştir. Resul'ün nesline saygı duyup onlara itaat etmenin saadete vesile olacağını belirtmiştir:

Muhibb ol âl ü aşhâba senâ kıl
Yâra yâr ol 'adûlardan ibâ kıl

İmâmlarla bu on dört ma'sûmuñ var
'Aşkıla yak özün ol şâh u şuñtâr

Muhabbet kıl muhabbet kıl muhabbet
Bulam derseñ cinânda dürlü ni'met

Unutma yâr unutma yâr unutma
Muhibb ol var muhibb ol var unutma

Resûl'ün nesline kılmak ri'âyet
Sa'âdetdir 'Alî Rûmî sa'âdet (b. 1097-1101)

Sonuç

Bir Kâdirî şeyhi olan Arapgirli Ali Baba Rûmî'nin 1323/1903-1904'te tamamladığı *Dürrü'l-fu'âd ve şeyhü'l-irşâd*, 9526 beyitten oluşan hacimli bir mesnevidir. Eserde, anlatılan konulara delil olmak üzere pek çok kaynaktan uzun alıntılara yer verilmiş; işlenen konular daha coşkulu bir anlatımın tercih edildiği müstakil manzumelerle desteklenmiştir. Abdülkâdir-i Geylânî'nin manevi mertebesinin büyüklüğünü ve Kâdiriyye'nin tarikatlar arasındaki mümtaz yerini muhataplarına açıklamak isteyen şair, seleflerinden gelen birikimi kendine özgü üslubuyla işlemiş ve halkın istifadesine sunmuştur.

Ali Baba Rûmî, muteber kaynaklardan edindiği dinî ve tasavvufî mevzulara dair bilgileri basit ve ahenkli bir dille muhataplarına aktarmayı amaç edinmiş; bu sayede sevaba nâil olmayı murat etmiştir. Halkın batıl cereyanlara kapılmasını ve kötü niyetli topluluklarca ortaya atılan asılsız iddialara inanmasını engellemek isteyen Rûmî, eserini emir ve telkin cümlelerinden oluşan bir nasihat üslubuyla kaleme almıştır. O, tıpkı kendisine manevi baba addettiği Eşrefoğlu Rûmî gibi sözlerini âyet, hadis, kelâm-ı kibârlarla desteklemiş; öne sürdüğü fikirleri tarih, tabakat ve menkıbe türündeki kitaplardan uzun iktibaslar yaparak delillendirme yoluna gitmiştir. Diğer mutasavvıf şairlerde olduğu gibi Ali Rûmî'nin manzumelerinde de vezindeki aksamalara, dil yanlışlarına ve ifade bozukluklarına sıkça rastlamak mümkündür. Dolayısıyla Arapgirli Ali Baba Rûmî'yi söz güzeline süslemenin derdinde olan bir şair olarak değerlendirmekten ziyade muhtevayı en kısa yoldan muhataplarına aktarmaya çalışan bir “nâzım” ve “nâsih” olarak kabul etmek daha doğru olacaktır.

Dürrü'l-fu'âd'ın zengin muhtevası içinde dikkat çeken konulardan biri de Ehl-i Beyt sevgisidir. Müellifin “Rûmî” mahlasından önce “Baba” ünvanını kullanması, eserinde On İki İmam'a sıkça medh ü senada bulunup On Dört Masum-ı Pâk'ın isimlerini teker teker zikretmesi gibi hususlara bakıldığında Ali Baba Rûmî'nin Bektâşî-meşrep bir şair olduğu akla gelebilir. Eserinin bir yerinde geçen “Bir vakt oldu Bektâşî / Hevâya tutdu başı” (N8, d. 133) mısralarından şairin bir dönem Bektâşî yolunu benimsediği anlaşılsa da eserin geneline bakıldığında onun bu yolda karar kılmayıp Kâdirî yolunu seçtiği, Eşrefoğlu Rûmî'ye ve Abdülkâdir-i Geylânî'ye can-ı gönülden bağlandığı anlaşılmaktadır. Onun zihninde oluşan “Ehl-i Beyt” tasavvurunda bu iki şeyhe olan bağlılığının son derece etkili olduğu söylenebilir. Öte yandan şairin Bektâşî geleneğindeki kimi hassasiyetleri Kâdirî yoluna girdikten sonra da devam ettirmesi ihtimal dâhilindedir.

Eserde Ehl-i Beyt mensuplarını ve onların soyundan gelen imamları konu alan toplam on üç manzumeye yer verilmiştir. Bunlardan dördü Hz. Peygamber için yazılmış naat-ı şerif, biri Hz. Ali için yazılmış medhiye, biri Hz. Hasan diğeri Hz. Hüseyin için yazılmış iki mersiye, altısı da düvâz-deh türündedir. Bu manzumelerin dışında mesnevi içinde yer alan pek çok beyitte de Ehl-i Beyt konusu işlenmiştir. Söz konusu manzume ve beyitlerde Ehl-i Beyt konusunun ele alınışına bakıldığında şu sonuçlara ulaşmak mümkündür:

Her Müslüman şair gibi Ali Baba Rûmî de İslam Peygamberi Hz. Muhammed'e derin bir sevgi beslemiş, bu sevgi tabii olarak onun yakın çevresine de yönelmiştir. Böylece merkezinde Hz. Peygamber'in olduğu, çevresinde onun âlinin, ashabının ve evladının (soyundan gelenler) bulunduğu bir sevgi hâlesi ortaya çıkmıştır. Ehl-i Beyt'in âyet ve hadislerde ortaya konan faziletinin ve onların manevi şahsiyetlerinin büyüklüğünden istifade etme arzusunun da etkisiyle şair bu konuya eserinde geniş yer ayırmıştır.

Şairin Ehl-i Beyt konusuna gösterdiği ilgide, kendisine manevi baba addettiği Eşrefoğlu Rûmî'nin *Tarikat-nâme*'sinde Hz. Ali'yi, on iki imamı ve on dört masumu sevmek

hususunda söylediği teşvik edici sözlerin de etkili olduğunu söylemek mümkündür. Zira *Dürrü'l-fu'âd*'ın temel kaynaklarından biri Eşrefoğlu Rûmî'nin *Tarikat-nâme*'sidir.

Eserde Ehl-i Beyt kavram alanı içinde değerlendirilebilecek beyitlere bakıldığında birbirine karşıt iki unsurun kümeleşmesinden söz etmek mümkündür. İlk grupta yer alan beyitlerde, Ehl-i Beyt içerisinde yer alan fertler övülmüş ve onlara sevgi beslemenin gerekliliği telkin edilmeye çalışılmıştır. İkinci grupta ise Ehl-i Beyt'e ve onların soyundan gelen kimselere muhalefet eden yahut kötülükte bulunan kimseler eleştirilmiştir. Bu grupta yer alan Yezid, Şimr, Mervan gibi isimler daima olumsuzluk özellikleriyle anılmış ve bu kişilere lanet okunması gerektiği yönünde telkinlerde bulunulmuştur.

Dürrü'l-fu'âd'ın pek çok yerinde Hz. Peygamber'in âline ve ashabına salât u selam edilmiş, Ehl-i Beyt'i oluşturan bütün fertler için medh ü sena ve tazimde bulunulmuş, dua içerikli beyitlerde onların adı da zikredilerek Allah'tan mağfiret dilenmiştir. Öte yandan tevellâ ve teberrâ anlayışının etkisiyle Hz. Peygamber'i ve ailesini sevmek, onlara düşmanlık edenleri sevmemek gerektiği düşüncesi muhataplara telkin edilmiştir.

Hz. Peygamber'in hem amcasının oğlu hem de damadı olan Hz. Ali, Allah Resulü'nün manevi mirasçısı olarak görülmüş; “velayet madeni”, “ilmin kapısı”, “Hak âşıklarının kumandanı”, “kevser suyunun sakisi” gibi ifadelerle anılmıştır. Öte yandan Hz. Ali sevgisini aşırıya götüren yahut bu sevgiyi bozuk itikatlarına alet eden kişi ve topluluklar eleştirilmiştir. Eserdeki en uzun başlıklardan birisi Hz. Ali hakkındaki medhiyeye verilmiş, bu başlıkta Hz. Ali'nin gelenekte bilinen ünvan ve vasıfları art arda sıralanmıştır.

Eserde Hz. Fatıma dışında kalan Ehl-i Beyt mensuplarına daha ziyade Abdülkâdir-i Geylânî'nin Hz. Peygamber'e ulaşan tarikat silsilesinde bir köprü mahiyeti taşımaları hasebiyle değinilmiştir. Hz. Fatıma için müstakil bir manzume tahsis edilmemekle beraber birkaç beyitte onun manevi mertebesinin büyüklüğünden, “Betûl, Hayrûnnisa, Zehra” gibi isim ve sıfatlarından bahsedilmiştir. Ayrıca Ahmed er-Rifâî hakkında anlatılan bir menkıbe içerisinde Hz. Fatıma'nın ismi de zikredilmiştir.

Şairin Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i birer mersiye ile yâd etmesinde onların Hz. Peygamber'e olan yakınlıkları, Hz. Peygamber'in sevgisine ve övgüsüne mazhar olmaları, elim bir şekilde şehit edilmeleri gibi sebepler etkili olmuştur. Abdülkâdir-i Geylânî'nin soyunun baba tarafından Hz. Hasan'a, anne tarafından ise Hz. Hüseyin'e ulaşması diğer bir sebeptir. Bunların yanı sıra Ali Baba Rûmî'nin kendisinin de şerif soyundan gelmesinin özellikle Hz. Hasan'a duyduğu muhabbetle etkili olduğu düşünülebilir.

Dürrü'l-fu'âd'da on iki imam, “on iki saadet burcu” olarak nitelenmiş ve Resûl'ün soyundan gelen bu kişilere saygı duymanın Müslüman olmanın bir gereği olduğu ifade edilmiştir. Eserdeki düvâz-dehlerde en çok işlenen konu; Hz. Peygamber'den gelen nurun (ledün ilmi) Hz. Ali'ye ve Hz. Hüseyin'e ve sonra sırasıyla Hz. Hüseyin'in soyundan gelen diğer dokuz imama intikal etmesidir. Düvâz-deh türündeki manzumelerde dikkat çeken bir husus da on ikinci imam Muhammed Mehdî'den hemen sonra şairin manevi yönden

bağlılık hissettiği şeyhlerin adının sıralanmış olmasıdır. Şairin düvâz-deh türündeki bir manzumede “Ehl-i Sünnet mesleğinden kim kılar bizi cüda” (MR2, d. 5) diyerek Ehl-i Sünnet vurgusunda bulunması, meşrebi ve mezhebi konusunda yanlış anlaşılma kaygısı duyduğunu göstermektedir.

Dürrü’l-fu’âd’da geçen “on dört masum” ifadesi on iki imamın henüz ergenlik çağına gelmeden şehit edilen çocukları için kullanılmıştır. On dört masuma candan muhabbet etmek gerektiği söylenmiş, bu kişilerin isimleri teker teker zikredilerek Resûl’ün nesline saygı duymanın gerekliliğinden bahsedilmiştir.

Kısaca ifade etmek gerekirse Ali Baba Rûmî, bir Kâdirî şeyhi olması hasebiyle Abdülkâdir-i Geylânî’den Hz. Peygamber’e ulaşan silsilede son halkaları teşkil eden Ehl-i Beyt’ten isimlere derin bir muhabbet beslemiş; onlara duyduğu muhabbet ve bağlılığı gerek mesnevi içindeki beyitlerde gerekse müstakil manzumelerde dile getirmiştir. Öte yandan o, başta dört halife olmak üzere Hz. Peygamber’in ashabını ve onun manevi mirasçıları olan Allah dostlarını da Ehl-i Beyt kavram alanı içinde değerlendirmiş; özellikle ashab konusunda bir ayırım yapmamak gerektiği hususunu vurgulamıştır. Eserde düvâz-deh türünden altı manzumenin bulunması ve “on dört masum-ı pak”tan bahsedilmesi şairin Alevî-Bektaşî geleneğine mensup olabileceği hususunu akla getirir de kendisini Kâdirî, Eşrefî ve Ekberî olarak tanımlayan Ali Baba Rûmî’nin Ehl-i Beyt konusundaki duyarlılığının yukarıda zikredilen gerekçelerden ileri geldiği hususu göz ardı edilmemelidir.

Bu çalışmayla tezkirelerde ve diğer biyografik kaynaklarda adı geçmeyen, Kâdirî geleneğe mensup mutasavvıf bir şairin Ehl-i Beyt tasavvuru ortaya konulmuş; bu sayede konuyla ilgili literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır. Yaşadığı dönemde farklı tarikat mensuplarıyla mücadele içinde olan şairin bir yandan şeriata muhalif olan toplulukları eleştirirken diğer yandan Ehl-i Beyt sevgisi hususunda onlarla benzer hassasiyeti paylaşması (daha mutedil olmak koşuluyla) dikkat çekici bir hususiyettir. Bu durum, Ehl-i Beyt sevgisinin “İslâm’ın farklı yorumları arasında birleştirici rol oynaması”na ve mutasavvıf şairlerce “tasavvuf erbabı olmanın bir gereği” olarak düşünülmesine örnek teşkil etmektedir. Makalenin bu yönüyle de “Tasavvuf” ve “Kâdirîlik” alanındaki çalışmalara katkı sunması beklenmektedir.

Kaynakça | References

- Abdulkâdir Geylânî. *Cilâu'l-hâtır Marifet Yolu*. çev. Osman Güman. Gelenek Yayınları, 52. Basım, 2023.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed. *Keşfü'l-Hafâ Halk Arasındaki Rivayetlerin İlmî Değeri*. çev. Mustafa Genç. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2021.
- Açıkel, Yusuf. Kur'an ve Hadisler Işığında Geçmişten Günümüze Ehl-i Beyt. Ankara: Nobel Yayınları, 2009.
- Addas, Claude. Ehl-i Beyt-i Muhammedî Muhammedî Silsile Tasavvufta Hz. Peygamber'e Muhabbet ve Bağlılık. çev. Birol Biçer. İstanbul: Sufi Kitap, 2021.
- Ahmed bin Hanbel. *Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût. I-VI Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Akaslan, Yaşar. "Hz. Peygamber'in Ailesi Olarak Sahabe-i Kiram". *Ehl-i Beyt ve Kerbela*. ed. Fatih Kurt. Ankara: DİB Yayınları, 2023.
- Algar, Hamid. "Çârdeh Ma'sûm-i Pâk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/227-228. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Ali Baba İbn Seyyid İbrahim. *Dürrü'l-Fu'âd ve Şeyhü'l-İrşâd*. Yazma Eser. Nadir Eserler: Marmara Üniversitesi Kütüphanesi, YZ0065, 674.
- Arslan, Mehmet - Erdoğan, Mehtap. *Kerbela Mersiyeleri*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2009.
- Ayan, Hüseyin. Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2002.
- Ayan Nizam, Elif. "Divan Şiirinde Hz. Hasan". *Klasik Türk Edebiyatında Ehl-i Beyt*. ed. Necmiye Özbek Arslan - Fazile Eren Kaya. 211-265. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2023.
- Aydın, Dilara. "Klasik Türk Şiirinde Duvâzdehler". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 103 (2022), 261-281.
- Bedir, Murteza. "Sünnet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/150-153. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Bursalı İsmail Hakkı. *Kitâbu'l-Hitâb*. haz. Turgut Ulusoy. İstanbul: Hisar Yayınevi, 1975.
- Bursevî, İsmail Hakkı. *Ferâhu'r-Râh*. haz. Mustafa Utku. 6 Cilt. Bursa: Uludağ Yayıncılık, 2000.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Otto Yayınları, 6. Basım, 2014.
- Demircan, Adnan. *Hz. Ali Dönemi ve Ehl-i Beyt*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Dervişoğlu, Tolga. *Eşrefoğlu Rûmî'nin Tarikatnâme'sinde Hz. Ali Tasavvuru*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Döner, Nuran. *Tasavvuf Kültüründe Hz. Peygamber Tasavvuru*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.
- Emir, Enis. *Fazâlet-i Ehl-i Beyt-i Rasûlallâh*. İstanbul: Der Yayınevi, 1993.
- Erkaya, Mahmud Esad. *Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*. İstanbul: Otto Yayınları, 2017.
- Fahrüddîn er-Râzî. *Tefsîr-i Kebîr Mefâhitü'l-Gayb*. çev. Lütfullah Cebeci. 23 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 1992.
- Fahrüddin Irâkî. *Lemâat Parıldılar*. haz. Saffet Yetkin. İstanbul: MEB Yayınları, 1993.

- Fıġlalı, Ethem Ruhi. “Ali”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/371-374. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Fıġlalı, Ethem Ruhi. “Hasan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/282-285. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Fıġlalı, Ethem Ruhi. “Hüseyn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/518-521. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Fıġlalı, Ethem Ruhi. “İsnâşeriyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/142-147. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Fıġlalı, Ethem Ruhi. “Şiliġin Doğuşu ve Gelişimi”. *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şillik Sempozyumu*. 33-46. İstanbul: İSAV, 1993.
- Fîrûzâbâdî. Fezâilü'l-hamse mine's-sihâhi's-sitte. Beyrut, 1982.
- Gökdemir, Atıla. *Türk İslam Edebiyatı'nda Hz. Fatıma*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılâb Yayınları, 2004.
- Gündüzöz, Güldane. *Tasavvuf Kültüründe Tâc Sembolizmi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Gürer, Dilaver. *Abdulkâdir Geylânî*. İstanbul: İnsan Yayınları, 9. Basım, 2016.
- Gürer, Dilaver. “Klâsiklerimiz/VII ‘el-fethu’r-rabbânî ve’l-feyzu’r-rahmânî’ (Abdülkâdir el-Geylânî-ö.561/1166)”. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 3/8 (2002), 161-172.
- İbn Sa’d, Muhammed. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. Beyrut, 1957.
- İbnü'l-Arabî. *Füsûsu'l-Hikem*. çev. M. Nuri Gençosman. İstanbul: Ataç Yayınları, 2016.
- İçli, Ahmet. “Klâsik Türk Şiirinde Ehlibeyt Kavram (Sözlüksel) Alanı ve Ehlibeyt İmgisinin Görüntü Seviyeleri”. *Klasik Türk Edebiyatında Ehl-i Beyt*. ed. Necmiye Özbek Arslan - Fazile Eren Kaya. 1-115. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2023.
- İleri, Merve. *Şifa Kaynaklı Teberrük Hadisleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- İmam Nesâî. *Peygamberimizin Dilinden Hazreti Ali (Hasâis-i Aleviyye Tercüme ve Şerhi)*. çev. Abdülkâdir Çuhacioġlu. İstanbul: Kevser Yayıncılık, 2020.
- Kandemir, M. Yaşar. “Fâtıma”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/219-223. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kara, Mustafa. “Şemseddin Mısırî ve Aktâb-ı Erbaa”. *Klasik Türk Edebiyatında Ehl-i Beyt*. ed. Necmiye Özbek Arslan - Fazile Eren Kaya. 117-139. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2023.
- Karabıyık, Edibali. *Türk Şiirinde Kâdirî Gelenek*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Karabıyık, Edibali. “Kâdirî tarikatına mensup divan sahibi sûfî şairler ve divanlarındaki dinî-tasavvufî türler üzerine bir inceleme”, *RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 37 (2023 Aralık), 852-885.
- Karakoç, Sezai. *Edebiyat Yazıları-I*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 2014.
- Karakoç, Sezai. *Gün Doğmadan*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 2020.

- Keskinkılıç, Esra. *Eşrefoğlu Rûmî Tarikatnâme*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Kılıç, Mahmud Erol. *Sufi ve Şiir Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*. İstanbul: Sufi Kitap, 2017.
- Kiraz, Seydi. *Süleyman Giryânî Necmü'l-Kulûb (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2018.
- Kiraz, Seydi. "Süleyman Giryânî'nin On İki İmam Menâkıbnâmesi". *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 12/10 (2017), 185-224.
- Kiraz, Seydi - Ümütlü, Selim. "Bir Ehl-i Beyt Muhibbi Mehmed Lebîb Efendi ve Kerbelâ Mersiyeleri". *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [Journal Of Old Turkish Literature Researches]* 4/1 (2021), 85-122.
- Köksal, M. Fatih. "Hz. Ali ve Ehl-i Beyt Âşığı Bir Kadın Şair: Sadberg Hanım ve Cöngü". *Klasik Türk Edebiyatında Ehl-i Beyt*. ed. Necmiye Özbek Arslan - Fazile Eren Kaya. 141-162. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2023.
- Mermer, Kenan. *Tasavvuf Edebiyatı İsimler, Kavramlar ve İlişkiler Ağına Metodik Bir Yaklaşım (9-13. yüzyıl)*. Bursa: Bursa Akademi Yayınları, 2023.
- Müslim, Ebül-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîh-i Müslim Muhtasarı*. çev. Abdullah Feyzi Kocaer. Konya: Hüner Yayınevi, 2013.
- Mütercim Âsım Efendi. *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*. ed. Mustafa Koç. İstanbul: TYEKB Yayınları, 2013.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Tasavvuf, Velâyet ve Kâinatın Görünmez Yöneticileri Tarihsel, Sosyolojik ve Eleştirel Bir Yaklaşım*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2021.
- Özkan, Ahmet. "Sünni Mutasavvıflarda Hz. Ali ve Ehl-i Beyt Algısı: Eşrefoğlu Rûmî Örneği". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Velî Araştırma Dergisi* 86 (2018), 83-93.
- Rağib el-İsfahânî. *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.
- Sarıkaya, Meliha Yıldiran. *Türk İslam Edebiyatında Hz. Ali*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2004.
- Schimmel, Annemarie. *İslamın Mistik Boyutları*. çev. Erhan Kocabıyık. İstanbul: Alfa Yayınları, 2020.
- Seyyid Kutub. *Fızılâl-il Kur'an Kur'an'ın Gölgesinde*. çev. Bekir Karlığa vd. İstanbul: Hikmet Yayınları, t.y.
- Söylemez, İdris. *Seyfullâh Nizâmoğlu Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Sühreverdî, Şihabüddin. *Avârifü'l-Meârif Tasavvufun Hakikatleri*. çev. Abdulvehhab Öztürk. İstanbul: Saadet Yayınları, 2010.
- Şah İsmail. *Hatâyî Dîvânı (İnceleme, Tenkitli Metin, Tıpkıbasım)*. haz. Muhsin Macit. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- Şahin, Hanifi. "Osmanlı'da Ehl-i Beyt Sevgisinin Kurumsal Adı: Nakîbü'l-Eşraflık". *Ehl-i Beyt ve Kerbela*. ed. Fatih Kurt. 55-61. Ankara: DİB Yayınları, 2023.
- Şenödeyici, Özer. *Nesîmî ve Hurufîlik Kitabı*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2015.
- Tahrallı, Mustafa. "Rifâiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/99-103. İstanbul: TDV

- Yayınları, 2008.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünen-i Tirmizî Tercümesi*. haz. Abdullah Parlıyan. Konya: Konya Kitapçılık, 2007.
- Uludağ, Süleyman. “Âl-i Abâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/306-307. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2. Basım, 2016.
- Uysal, Muhittin. *Tasavvuf Kültüründe Hadis Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2012.
- Ümütlü, Selim. *Arapgirli Ali Baba Rûmî'nin Dürrü'l-Fu'âd ve Şeyhü'l-İrşâd'ı (İnceleme, Edisyon Kritikli Metin, İndeks)*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.
- Ümütlü, Selim. “Arapgirli Ali Baba Rûmî'nin Dürrü'l-Fu'âd ve Şeyhü'l-İrşâd'ında Hz. Peygamber”. *marifetname* 12/1 (Haziran 2025), 403-431.
- Varol, M. Bahaüddin. *İslam Düşüncesi ve Tarihinde Ehli Beyt*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.
- Yavuz, Adil. “Kisâ' Hadisi Rivayetleri ve Ehl-i Beyt Kimliği”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2005), 153-177.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Azim Dağıtım, 2017.
- Yekbaş, Hakan. “Türk Edebiyatında Ehl-i Beyt (Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hüseyin) Mevlidleri”. *Klasik Türk Edebiyatında Ehl-i Beyt*. ed. Necmiye Özbek Arslan - Fazile Eren Kaya. 267-299. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2023.
- Yeniterzi, Emine. *Divan Şiirinde Na't*. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Yıldıran Sarıkaya, Meliha. “Türk-İslâm Edebiyatında Ehl-i Beyt ve Muâdili Kavramları Şiire Taşıma Geleneği”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (2007), 89-126.
- Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 4. Basım, 2020.
- Yılmaz, Mehmet. *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2013.
- Yücer, Hür Mahmut. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 19. Yüzyıl*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2021.